

H. AVER JA L. ALTOA

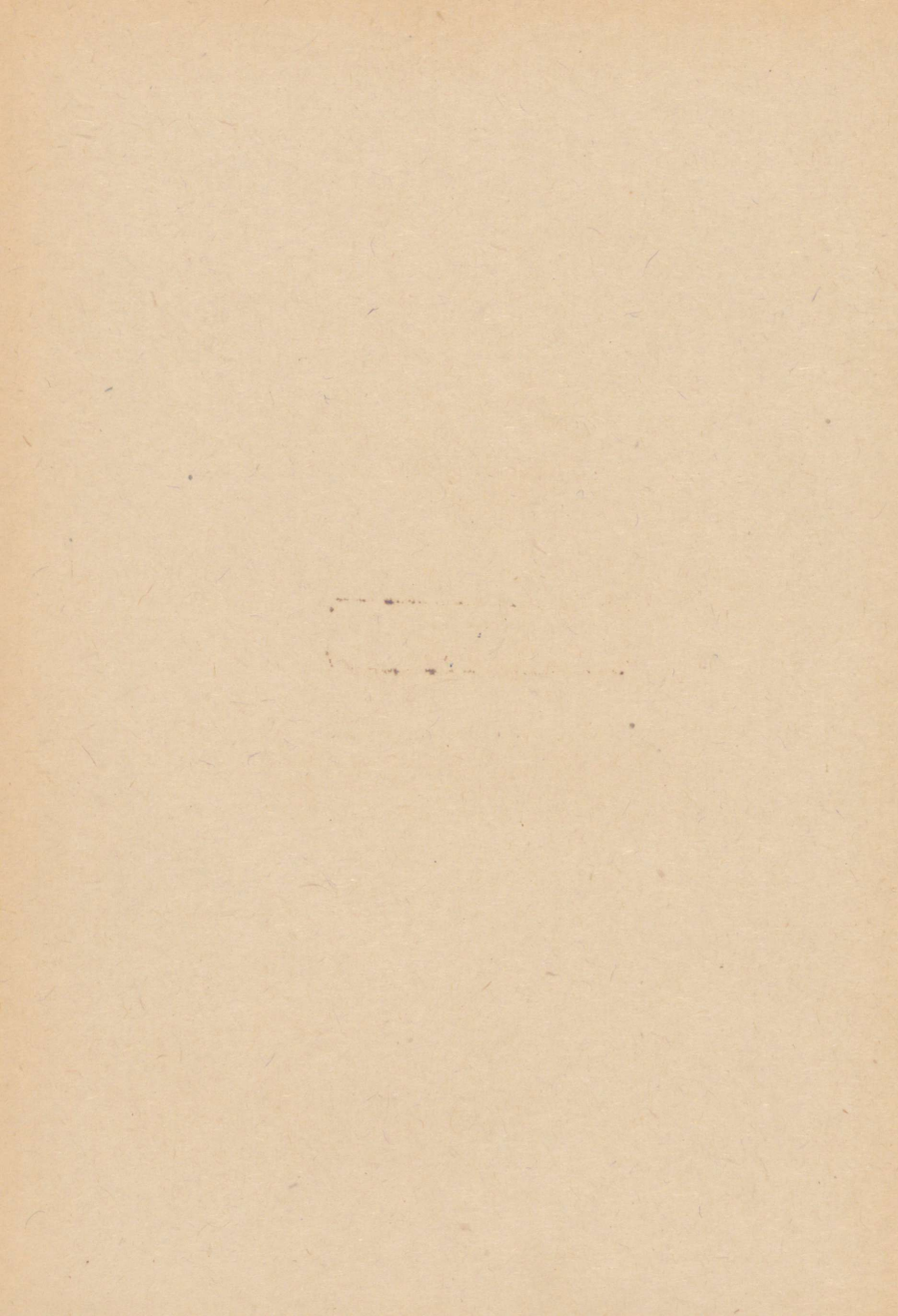
EMA-
KEELE
ÕPIK

III KLASSILE



› PEDAGOOGILINE KIRJANDUS ‹

A-17458



H. AVER — L. ALTTOA

EMAKEELE ÕPIK

III KLASSILE

~~3320~~

Kõustuslik kontrollseksemplar

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1948

2



Kinnitatud ENSV Haridusministeeriumi poolt.

A 17458

TARTU ÜHIKOOLI RAAMATUKOGU

LIHTLAUSE.

Harjutus 1. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Sõna kolhoos kriipsuta alla!

Meie külas on kolhoos. Minu isa, ema ja vend Juhan töötavad kolhoosis. Isa on kolhoosis loomakasvatusfarmi töötaja. Ta on ka brigadiir. Ema on kolhoosi arvepidaja. Juhan on lülivanemaks kolhoosi juurviljakasvatuse brigadis. Mina töötasin suvel kolhoosi juurvilja rohimise lülis. Kolhoosis on huvitav töötada.

F a r m — talund, majand.

Harjutus 2. Koosta õigeid lauseid! Sobiv sõna vali alt sulgudest!

R u k k i l õ i k u s k o l h o o s i s .

Kolhoosi rukis nagu müür.

Niidumasin nurmel.

Vili tuulehoos.

Kõitja kare pihk sidet.

Pea higist.

Lüli töö aegsasti.

(töötab / seisab / helgib / sahiseb / aurab / keerutab / lõpetab)

Harjutus 3. Koosta õigeid lauseid! Sõnad vali alt
sulgudest!

Kes mida kodus teeb?

- loeb raamatut.
- kirjutab harjutust.
- keedab süüa.
- katab lauda.
- istub lauda sööma.
- peseb sööginõusid.
- loeb ajalehte.
- mängivad kündjat.
- on mängus hobune.
- on kündja.

(Tiit / Linda / ema / Liia / pere / vanaema / isa /
lapsed / Vello / Aime)

Harjutus 4. Koosta õiged laused! Sobiv sõna vali alt!

1. Kala ujub
2. Hobune hirnub
3. Kolhoosnik niidab
4. Lülivanem juhatab
5. Kolhoosi kari sööb
6. Töölised sõidavad autoga
7. Kolhoosi aias õitsevad
8. Karja söötja söödab

(tallis / heina / jões / õunapuud / karjamaal / töölisi /
vasikaid / töökohale)

Tubli brigaad.

Minu isa töötab kolmandas brigaadis. See on eeskujulik brigaad. Selle brigadi liikmed on kõik eesrindlikud. Brigaadis on kümme inimest. Eesrindlik brigaad töötab teistest kiiremini ja paremini. Teised brigaadid on kolmanda brigadiga sotsialistlikus võistluses. Hiljuti brigaad nr. 3 kanti autahvile. Ta tuli võistluses esikohale ja sai auhinna, punalipu

Harjutus 5. Täida lüngad lauseis eelmise jutustuse abil!

Tubli brigaad.

Kolmas brigaad, kus minu isa töötab, on Kõik selle brigadi kolhoosnikud on töötajad. Nad töötavad ja kui teised kolhoosnikud. Sotsialistlikus minu isa brigaad tuli Töötajad said auhinnaks ja nende nimed kanti

Harjutus 6. Koosta küsimus igale lausele jutustuses „Tubli brigaad“! Alusta nii:

Küsimused.

Mitmendas brigaadis töötab minu isa?

Harjutus 7. Kirjuta järgnevad küsimused ja vastused neile!

1. Kes juhatab kolhoosis töid?
2. Kes töötavad kolhoosipõldudel?
3. Kes töötavad karjalaudas?
4. Kes söövad karjakoplis?
5. Kes juhib traktorit?
6. Kes rautab hobust?
7. Kes mängivad mängumurul?

Elusolendite kohta küsitakse kes?

H o m m i k t e h a s e s .

Juba tõuseb päike. Linn ärkab. Hommik on täis karget valgust. Tehases hüürgab vile. Juba avatakse väravad. Masinad lastakse käiku. Varsti täidab rõõmus sumin kogu tehase. Rihmad veavad rattaid ringi. Rattad keerlevad kiiresti. Toimub vilgas töö.

Harjutus 8. Eelmise lookese abil vasta järgmistele küsimustele!

Hommik tehases.

1. Mis tõuseb juba?
2. Mis ärkab?
3. Mis on täis karget valgust?
4. Mis hüürgab tehases?
5. Mis avatakse?
6. Mis lastakse käiku?
7. Mis täidab kogu tehase?
8. Mis veavad rattaid ringi?
9. Mis keerlevad kiiresti?

Eluta asjade kohta küsitakse **mis?**

SÕNADE SEOS LAUSES.

Lehmad söövad rahulikult karjamaal.

Küsimusi:

- Kes söövad rahulikult karjamaal?
- Mida teevad lehmad karjamaal?
- Kuidas söövad lehmad karjamaal?
- Kus söövad lehmad rahulikult?

Küsimused näitavad, kuidas on sõnad lauses omavahel seotud.

Harjutus 9. Kirjuta järgnevad laused! Koosta kolm küsimust iga lause kohta!

Küsimuste koostamine.

1. Andu mängib Muriga.
2. Andu nägi soo serval ussi.
3. Pärast lõunat Andu tegi uue pajupilli.

Näidis: 1. Kes mängib
 Kellega mängib
 Mis Andu teeb
2.

3.

ALUS JA ÖELDIS.

Kari (kes?) sööb (mida teeb?).
Andu (kes?) valvab (mida teeb?).
Pilved (mis?) tulevad (mida teevad?).
Muri (kes?) ei jookse (mida ei tee?).
Punik (kes?) ei söönud (mida ei teinud?).
Tuul (mis?) ei puhunud (mida ei teinud?).
Endel (kes?) laulaks (mida teeks?).

Sõna, mis vastab lauses küsimusele kes? või mis?, on lause **alus**.

Sõna, mis vastab küsimusele mida teeb? mida tegi? mida ei tee? mida ei teinud? mida teeks? mida ei teeks? jne., on lause **öeldis**.

Aluseks olev sõna väljendab, kellest või millest lauses räägitakse.

Öeldis väljendab tegevust.

Harjutus 10. Kirjuta sobiv alus ja kriipsuta see alla!

Alus (alla kriipsutatud).

1. laulab.
2. haugub.
3. määgib.
4. piiksub.
5. hir nub.
6. ammub.

Harjutus 11. Kirjuta sobiv öeldis ja kriipsuta see alla!
Sõnad vali alt sulgudest!

Öeldis (alla kriipsutatud).

1. Tuul
2. Maru
3. Meri
4. Vesi
5. Lumi
6. Rohi
7. Kell

(sulab / tärkab / tiksub / puhub / mühiseb / lainetab /
voolab)

Harjutus 12. Määra alus ja öeldis järgnevais lauseis:

Alus ja öeldis.

Lill õitseb. Tee tolmas. Rong sõidab. Lind laulab. Auto kihutab. Mets kohiseb. Maa haljendab. Pioneer marsib.

Näidis: Lill (alus) õitseb (öeldis).

Kui alus on ainsuses, on ka öeldis ainsuses.

Harjutus 13. Kirjuta eelmine harjutus mitmuses!

Näidis: Lilled õitsevad.

Lauseid mitmuses.

Kui alus on mitmuses, on ka öeldis mitmuses.

Harjutus 14. Kirjuta lünka sobiv öeldis ja kriipsuta see alla!

Karjakoplis.

On kuum suvipäev. Kolhoosi kari koplis. Puude okstel linnud. Parmud loomadele kallale. Lehmad puude alla varju. Varsti lüpsiaeg. Juba lüpsjad koplisse. Nad lõbusat laulu.

Harjutus 15. Kirjuta lünka sobiv alus ja kriipsuta see alla!

L ü p s m i n e.

Lehmad aetakse põõsaste alt lagedale. Algab
. . . . voolab sorinal lüpsikusse. . . . on valget piima-
vahtu täis. . . . kurnavad piima suurtesse kannudesse.
. . . . seisavad rahulikult. . . . on rammusad ja puhtad.
. . . . meelitavad lehma ja silitavad neid.

V ä i k e M a l l k a r j a s.

Punub jaanilillist pärga,
kõrval kõnnib lambatall,
hõikab mullikat ja härga
— karja läheb väike Mall.

„Musti, Musti, tule ruttu!”
hüüab koera ärevalt.
„Vaata, vaata, vana Utu
puges läbi tara alt!”

Musti jookseb, Musti tõttab,
ajab looma pahateolt.
Tallekese sülle võtab
Mall ja toidab teda peolt.

Päeval Mallekese kari
rahulikult rohtu sööb,
karjasele maitseb mari,
Musti rataskuuti lööb.

Tuleb õhtu, vajub päike,
kari kõnnib koduteed,
järel Mallekene väike,
kaelas marjust helmekeed.

Harjutus 16. Kirjuta lausesse puuduv alus ja öeldis!
Alusele tõmba alla üks joon, öeldisele kaks joont!

Väike Mall karjas.

1. Väike Mall punub jaanililledest pärga.
2. Malle kõrval
3. mullikat ja härga.
4. Vana läbi tara alt.
5. looma pahateolt.
6. tallekese sülle.
7. Päeval Mallekese rahulikult rohtu
8. Karjasele
9. rataskuuti

LAIENDAMATA LIHTLAUSE.

Harjutus 17. Määra alus ja öeldis!

Laiendamata lihtlause.

Kell heliseb. Õpetaja tuleb. Õpilased tõusevad. Nad istuvad. Õpetaja küsib. Õpilased vastavad. Õpetaja jutustab. Õpilased kuulavad. Tund lõpeb. Õpetaja väljub.

Näidis: Kell (alus) heliseb (öeldis).

Kui lause koosneb ainult alusest ja öeldisest, siis on see **laiendamata lihtlause**.

LAIENDATUD LIHTLAUSE.

Harjutus 18. Lauses on peale aluse ja öeldise veel muid sõnu; neid nimetame **laienditeks**. Kriipsuta alla laiendid!

Laiendid.

Juba heliseb kell. Õpetaja tuleb klassi. Õpilased tõusevad tervituseks üles. Siis nad istuvad jälle kohtadele. Õpetaja küsib ülesantud tundi. Õpilased jutustavad hästi. Nüüd õpetaja jutustab huvitavat lugu Isamaasõja sangareist. Õpilased kuulavad suure huviga. Tund lõpeb nagu ootamatult. Õpetaja väljub klassist.

Kui lauses on (peale aluse ja öeldise) lauset laiendavaid sõnu, siis on see **laiendatud lihtlause**.

Laiendeid võib olla mitu.

Harjutus 19. Kirjuta sobiv laiend!

Laiendatud lihtlaused.

1. Lapsed mängivad
2. Ema õmbleb
3. Isa töötab
4. Kanad kaagutavad
5. Mall hoiab
6. Tiina nutab
7. Isa tuleb
8. Kalle jookseb

Harjutus 20. Kirjuta sobivad laiendid! Sõnad vali sulgudest!

V a b r i k .

Vabriku tuled lõid põlema. Meie tuled ei paistnud. Kuma paistis kilomeetri taha. Meie käisime Salumäelt neid vahtimas. Suvel mängisime iga päev Väike Joosep vaatas Juuriku meie ei võtnud mängima. Tema lõhub kõik ära. Vabrik oli Sule õues ääres.

(külasse / mitme / tsemendivabrikut / tulesid / pealt / aia / Juliust / asjad / õhtul)

Harjutus 21. Kirjuta järgnev looke vihikusse ja leia igas lauses alus ja öeldis!

S ü g i s .

Päike tõuseb hilja. Ööd muutuvad pimedaks. Päevad tõmbuvad kartlikult kokku. Linnud lendavad soojale maale.

Põllul huugab peksumasin. Kartulipõllud ei haljenda enam. Kollased lehed langevad puudelt. Kuusemets seisab tumedalt.

Näidis: Päike (alus) tõuseb (öeldis) hilja.

Harjutus 22. Koosta laiendatud lihtlauseid! Sõnad vali tabelist!

Laiendatud lihtlauseid.

Alus	Öeldis	Laiendid
hommikud	tõuseb	külmaks
päike	muutuvad	hilja
sügis	kihutavad	roheline suve
pilved	asendab	kiirelt
udu	väriseb	endisest paksemana
õhk	laskub	vaikselt

JUTUSTAVAD, KÜSI- JA HUUDLAUSED.

- I.
 1. Täna on ilus ilm.
 2. Kas täna on ilus ilm?
 3. Küll täna on ilus ilm!

- II.
 1. Meil on hein juba tehtud.
 2. Kas teil on hein juba tehtud?
 3. Oleks meil juba hein tehtud!

- III.
 1. Traktor töötab kolhoosi põllul.
 2. Kas traktor töötab kolhoosi põllul?
 3. Juba traktor töötab kolhoosi põllul!

- IV. 1. Poisid mängivad jalgpalli.
2. Kas poisid mängivad jalgpalli?
3. Mängige, poisid, jalgpalli!

- V. 1. Metsas on palju maasikaid.
2. Kas metsas on palju maasikaid?
3. Küll metsas on palju maasikaid!

- VI. 1. Ma olen juba kolmandas klassis.
2. Kas sa oled juba kolmandas klassis?
3. Oleksin ma juba kolmandas klassis!

Harjutus 23. Kirjuta eelmiste lausete seast välja kõik jutustavad laused! Lause lõppu pane punkt!

Pealkirjaks: J u t u s t a v a d l a u s e d.

Harjutus 24. Kirjuta eelnevaist lauseist välja kõik küsilaused! Küsilause lõppu pane küsimärk!

Pealkirjaks: K ü s i l a u s e d.

Harjutus 25. Kirjuta eelnevaist lauseist välja kõik hüüdlauseid! Hüüdlause lõppu pane hüüumärk!

Pealkirjaks: H ü ü d l a u s e d.

Harjutus 26. Lõpeta järgnevad jutustavad laused!

P a r a a d i l.

1. Punased lipud lehivad
2. Pioneerid sammuvad sirgetes
3. Orkester mängib uljast

4. Töölised sammuvad
5. Väljakul on tuhandeid
6. Kostavad võimsad

Harjutus 27. Lõpeta järgnevad küsilauseid!

Koolis.

1. Mitmendas klassis sa ?
2. Mitu tundi teil on ?
3. Kas kõik õpilased on täna ?
4. Mitmes tund on teil homme ?
5. Mitu viga oli sul ?
6. Millise hinde sa said ?
7. Mis kella ajal algavad teil hommikul ?

Harjutus 28. Täienda järgnevad hüüdlauseid alt sulgudest valitud sõnadega!

Hüüdlauseid.

1. veel kord seda ilusat laulu!
2. Küll ma maasikaid!
3. Küll neid on siin ääres palju!
4. Tule täna meile !
5. Ära nii kõnele!
6. Olge ometi rahulikumad!
7. Millal see ometi lõpeb!

(tasa / kraavi / mängima / laulge / tahaksin / sadu
veidi)

Harjutus 29. Pane lause lõppu vastavalt punkt, küsi-
või hüüumärk!

Päikesele järele!

Noor kurg lendas üle märja heinamaa
Kui külm on vesi
Ja milline udu
Kui hea oli kurel suvel
Kas ilm läheb veelgi külmemaks
Miks ei paista päike enam nii soojalt
Konn magab terve talve mudas
Kured lendavad talveks lõunamaale
Nad lendavad päikesele järele
Küll on palju kurgi ühes parves
Mitu on neid seal
Kas seda jõuab lugeda

Harjutus 30. Pane lause lõppu sobiv märk!

Äralend.

Kurg ärkas vara
Päike ei olnud veel tõusnud metsa tagant
Kerge udu hõljus soo kohal
Kus olid kure-isa ja kure-ema
Küll ootas noor kurg äralendu
Saaks kord lennata, lennata kaugusse
Teele Teele On aeg
Nägemiseni, soo
Nägemiseni, vanad pesad
Nägemiseni, kurekesed

Harjutus 31. Pane lause lõppu sobiv märk!

Liiklemiskäske.

1. Liigu kõnniteel paremat kätt
2. Ära jaluta sõiduteel
3. Möödu vastutulijast paremalt poolt
4. Möödu eelkäijast vasakult poolt
5. Ära hüppa liikuvale trammile
6. Ära ripu trammi käsipuu küljes
7. Hoiat valmis paras sõiduraha
8. Anna istet Isamaasõja invaliididele, vanadele ja emadele lastega

Harjutus 32. Kirjuta eelmine harjutus „Liiklemiskäske“ jutustavate lausetena!

Näidis:

Mida pean meeles liiklemisel.

1. Liigun kõnniteel paremat kätt.
2. Ma ei jaluta sõiduteel.

Harjutus 33. Kirjuta järgnev luuletus peast ja pane ka kirjavahemärgid!

Teele, teele, kurekesed!

Teele, teele, kurekesed,
üle metsa, maa!
Üle suurte mägede
ja üle mere ka.
Ikka, ikka lõuna poole,
kus Egiptimaa.

Tulge jälle tagasi te
kevadisel a'al,
kui ju pungad puul ja põõsal
puhkemas me maall!
Kõlaks teie häälekajast
pea õhusaal!

Kui siis jälle meie rajad
kuulvad teie häält,
siis on kõrged lumemäed
sulanud siit, sealt.
Tooge meile lilleaed
pika reisi pealt!

Egiptimaa — Egiptus.

Harjutus 34. Pane lause lõppu sobiv märk!

Miilitsamees juhib liiklemist.

1. Palun liikuda paremat kätt
2. Mitte siit
3. Minge üle tänava ülekäigukohtadel
4. Hobusemeestel läbisõit keelatud
5. Ka käruga ei tohi seda teed käia
6. Alluge korraldustele
7. Kodanik, kuhu te tormate

Lihtlaused.

Kari õhtul.

I.

1. Karjane ajas karja lauda poole.
2. Päike oli laskunud madalale.

Liitlaused.

Kari õhtul.

I.

1. Karjane ajas karja lauda poole, sest päike oli laskunud madalale.

II.

1. Karjane jõudis karjaga lauda taha.
2. Ta puhus tugevasti oma uut karjapasunat.

II.

1. Kui karjane jõudis karjaga lauda taha, siis puhus ta tugevasti oma uut karjapasunat.

III.

1. Karjatalitajad korraldasid lauta.
2. Nad kuulsid karjase pasunahäält.
3. Nad ruttasid karjasele appi karja lauta ajama.

III.

1. Karjatalitajad, kes korraldasid lauta, kuulsid karjase pasunahäält ja ruttasid karjasele appi karja lauta ajama.

Harjutus 35. Kirjuta tabelis toodud lihtlaused jutustuse kujul! Pealkirjaks:

Kari õhtul.

Lihtlaused.

Harjutus 36. Kirjuta eeltoodud lihtlaused jutustuse kujul! Kriipsuta alla harvendatud kirjaga trükitud sõnad! Pealkirjaks:

Kari õhtul.

Lihtlaused.

KOMA LIITLAUSES.

Harjutus 37. Kirjuta jutustus vihikusse ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud sõnad!

S ü g i s õ h t u k o d u s .

I.

Pere kogunes tuppa, **sest** väljas oli juba päris pime. Ema süütas lambi, **et** isa ja Rein näeksid võtta seljast tööriided. Vanaema, **kes** istus ahju ääres, tuli ka tulele lähemale. Ta võttis jälle oma kudumistö, **et** veel sel õhtul kududa valmis Reinu kinnas, **mille** kudumist ta algas hommikul, **kui** Rein läks kolhoosi tööle.

Harjutus 38. Sama ülesanne, mis eelmisel osal.

S ü g i s õ h t u k o d u s .

II.

Rein imetles, **kuidas** vanaema nii kiiresti oskab kududa. Vanaema ütles, **et** selles pole midagi imelikku, **sest** ema talitas täna üksi, **nii et** vanaema oli peamiselt kindaga ametis. Pärast õhtusööki asus isa lehte lugema, **aga** Rein puges kohe voodisse, **niipea** kui oli enese puhtaks pesnud. Ta ei jõudnud veel unele mõteldagi, **kui** see juba tal silmis oli.

Liitlause koosneb kahest või enamast lausest. Neid seovad **sidesõnad**.

Harjutus 39. Kirjuta liitlausesse puuduv sidesõna!
Sõnad vali alt sulgudest!

Uus sulestik selga.

I.

Suvel me ei pane tähelegi, laululinnud hakkavad vaikima. On veel küllalt linde, linnulaulu pole enam kuulda. Näib, oleksid nad unustanud oma viisid. Kui pojad on üles kasvatatud, jääb vanemal endil ainult sulgida. Vana kuub on kulunud, uus pole veel jõudnud valmis saada.

(kuidas / aga / nagu / siis / kuid)

Harjutus 40. Kirjuta liitlausesse puuduv sidesõna!
Sõnad vali sulgudest!

Uus sulestik selga.

II.

Sulgimise ajal linnud nagu kardaksid, neid nähakse. Kevadel on sulestik ere, siis on ka loodus värvikas. Sügisene kuub pole nii ilus, selle ülikonnaga on linnul kergem kaitset leida. Loodus hoolitseb hästi lindude eest, saavadki linnud sügisel uue kuue.

(et / sest / aga / seepärast)

Harjutus 41. Seo lihtlaused sõnade **kui** ja **siis** abil liitlauseiks! Enne sõna **siis** pane koma!

Väino läheb kooli.

1. Kell lõi seitse. Ema äratas Väino.
2. Väino riietus. Ema valmistas einet.
3. Väino oli eine söönud. Ema andis talle võileiba kaasa.
4. Väino läks trepist alla. Ta kohtas trepil Ennu.
5. Nad läksid koos kooli. Enn jutustas Väinole elust pioneeride laagris.
6. Nad jõudsid kooli. Kell juba heliseski.

Näidis: Kui kell lõi seitse, siis ema äratas Väino.

Harjutus 42. Koosta järgnevaist lihtlauseist liitlauseid sidesõna **aga** abil! Sõna **aga** ette pane koma!

Liitlauseid.

Tuksi.

1. Ilme jookseb õues. Tuksi peab olema ketis.
2. Tuksi ei taha olla ketis. Keegi ei hooli sellest.
3. Ilme vabastaks meelsasti Tuksi ketist. Ta ei tohi seda teha.
4. Ta võib viia Tuksi jalutama. Ta ei tohi lasta teda lahti rihmast.
5. Kord Tuksi jooksis ära. Ta tuli ise jälle tagasi.
6. Tuksi on vallatu peni. Ketis olemine talle ei meeldi.

Sidesõnade **aga, kui, siis, et, seepärast et, kuid, kuidas, nii et, sest et** ees on liitlauses koma.

Lihtlauses sõnade **kui, aga, siis** ees koma ei ole.

Näiteid:

Küll aga sadas täna! Ma ei teadnud siis teile tulla. Viimane kui sõdur oli sangar.

Koma ei ole sidesõnade **kui** ja **nagu** ees võrdlustes.

Näiteid:

Vihma sadas nagu oavarrest.
Liisi lendles kui liblikas.
Ahto on sirge kui osi.
Mart magas nagu kott.

Harjutus 43. Lõpeta järgmised laused!

Võrdlused.

1. Tee on sile kui
2. Miks sa seisad nagu
3. Laps jäi vait kui

4. Heli lõõritab kui
5. Maiu naeratab kui
6. Linda laulab kui
7. Jutt voolab kui
8. Tuba on kuum kui
9. Poisid sammuvad nagu
10. Haige oli näost valge nagu

Harjutus 44. Täienda järgmisi lauseid!

Veel võrdlusi.

1. on must kui tint.
2. istub vaikselt nagu hiir.
3. on tugev nagu karu.
4. on kaval nagu rebane.
5. on sassis kui tuulepesa.
6. on selge nagu allikas.
7. on kuiv kui tuhk.

Harjutus 45. Kirjuta iga lause järele sulgudesse liht-
lause või liitlause!

Lihtlause või liitlause?

Oli see aga sadu! (. . . .) Pidime emaga minema mar-
jule, **aga** kartsime vihma. (. . . .) Kas loomad siis vihma
ei kardagi? (. . . .) Kui sajab liiga tugevasti, **siis** karjane
ajab lehmad lauta. (. . . .) Viimane kui loom oli kadunud.
(. . . .) Karjane ehmus, **kui** nägi, **et** kari oli kadunud. (. . . .)

Harjutus 46. Kirjuta liitlauses **kui, aga, nagu, siis** ette koma, lihtlauses aga mitte!

K u h u p a n e n k o m a ?

1. Isa tuli parajasti **kui** lapsed teda hakkasid ootama.
2. Jüri ei mäletanud jutustusest mitte kui midagi.
3. Oli see aga huvitav raamat!
4. Lugesin seda raamatut **aga** ei jõudnud lõpuni.
5. Mis sellest loost siis lõpuks sai?
6. Kui lõpetan õppimise **siis** lähen kohe aeda tööle.
7. Kutsikas käib Illa kannul nagu vari.
8. Tööline ületas oma päevase töönormi **nagu** ta oli kavatsenud.

KOMA PUUDUB LIITLAUSES.

Näiteid:

1. Lind lendab **ja** kannab nokas ussikest.
2. Sügisel ei krooksu konnad **ega** kuku käod.
3. Vabrikus oli lõunavaheaeg **ning** töölised ruttasid söögisaali.
4. Kas olete lugenud seda raamatut **või** pole te seda näinudki?
5. Lapsed ootasid **ehk** sadu läheb üle.

Sidesõnade **ja, ning, ega, ehk, või** ette liitlauses koma ei panda.

Harjutus 47. Kirjuta eelnevad laused vihikusse ja kriipsuta alla sidesõnad **ja, ning, ega, ehk, või!** Koma ei panda!

Harjutus 48. Aseta puuduvad komad!

P ä ä s u k e s e p e s a .

I.

Pääsukese pesa oli tallis nii madalal **et** seda ulatus käega katsuma. Teadsin **et** ei tohi pesa puudutada ega poegi katsuma **aga** mõnikord oli kiusatus nii suur **et** ei suutnud hoiduda vaatlemast ilusaid mune või udusulis poegi. Pääsukesed tõttasid iga kord **kui** mind pesa juures nägid, vanaemale kaebama. Siis teadsin **et** pidin pesa rahule jätma ja tallist lahkuma. Aga kui puudutamata pealt vaatasin **kuidas** pääsukesed poegi söötsid **siis** võisin seda rahulikult teha.

Harjutus 49. Aseta puuduvad komad!

V i l j a v e d a m a s .

II.

Sügisel sõitsime põllule napru tooma. Isa ladus koormat ja meie Ekuga vaatasime hoolega et hiired nabra alt eluga ei pääseks. Kui isa nabra põhjavihud korruga üles tõstis siis oli suur madin ning mitu viljavarast lebas surnult maas.

Isa oli koormaga põllult läinud kui meie Ekuga tulema hakkasime. Pääsukesed lendasid madalalt ja õpetasid poegi lennul putukaid püüdma.

N a b e r — viljakuhi.

Harjutus 50. Aseta puuduvad komad!

P ä ä s u k e s e s u r m .

III.

Tulime Ekuga kodu poole. Mina loopisin keppi pääsukeste poole ja Eku otsis hiireauke. Noor pääsuke lendas

minu poole. Viskasin talle kepi vastu. Vana pääsuke hoiatas poega kuid see vist ei mõistnud seda äkki. Kepiots tabas pääsukest ja linnuke langes maha. Olin masendatud oma teost ja tõstsin pääsukese hellalt üles sest lootsin et ta ehk ei saanud viga. Kuid pääsuke oli surnud ega avanud enam silmi.

Matsin ta teiste teadmata aeda ja nutsin. Töötasin et ma kunagi enam linde ei loobi. Eku oli mu juures ja vaatas vaikselt pealt.

Koma liitlauses

kes, keda, kellest, mis, mida, mille, millest, kus, kuhu, kust, kuidas jne. ees.

Moskva on see linn, **kus** asub NSV Liidu valitsus.
Heili pole käinud Tallinnas, **mis** on Eesti NSV pealinn.

Harjutus 51. Lõpeta järgnevad poolikud liitlaused!

Liitlaused.

1. Emal on heameel lapsest, kes
2. Aino ei tea, kus
3. Juhan ei pane tähele, mis
4. Ta ei kuulanud, millest
5. Klassis loeti Isamaasõja kangelasest, keda
6. Hilja teab nüüd, kellest
7. Ütelge ka mulle, kuhu

Harjutus 52. Kirjuta poolik liitlause lõpuni!

Liitlaused.

1. Jaan kaotas noa, mille
2. Mati sai endale koera, keda

3. Tal oli nüüd sõber, kellega
4. Tõnu ei teadnud, kust
5. Kas keegi nägi, kuhu
6. Kraavis on palju vett, milles
7. Vannis on vett, millega
8. Soos on palju vett, millest

LAIENDAMATA LIHTLAUSEST LIITLAUSENI.

Näide:

1. Peeter õpib.
2. Peeter õpib koolis.
3. Peeter õpib koolis hästi.
4. Väike Peeter õpib koolis hästi.

1. Väike Peeter, kes on alles kaheksa aastane, õpib koolis hästi.

2. Kool, kus käib väike Peedu, on pool kilomeetrit eemal.

Harjutus 53. Koosta liitlauseid tabelis toodud lausetest!

Liitlauseid.

- | | |
|---|-------------------------|
| 1. Küla,
oli metsa ääres. | kus elas Peeter |
| 2. Metsas,
oli palju maasikaid. | kus Jaan käis marjul |
| 3. Lehmad,
puhkasid ja mäletsesid. | kelle kõhud olid täis |
| 4. Pilv,
läks mööda. | mis ähvardas tuua vihma |

Harjutus 54. Kirjuta punktjoone asemele puuduv liitlause osa! See vali sulgudest!

Veel liitlauseid.

1. Päev, mis, hakkas jõudma lõpule.
2. Jaan, kes, ajas karja koju.
3. Ema, kes, tuli karjateele vastu.
4. Armi, kes, liputas saba.
5. Lambad, kes, tormasid lauta.
6. Helve, kes, asus lehma lüpsma.

(oli tüdinud pikast karjapäevast / tuli lüpsikuga / oli väga kuum / kuulis karjakelli / jooksis karja ees / lõõtsutasid jooksust)

Harjutus 55. Kirjuta järgnevaist liitlauseist laiendatud lihtlauseid! Selleks jäta ära liitlause harvendatult trükitud osa!

Lõunamaale.

I.

1. Sügis, mida küll ei oodatud, hakkas tulema.
2. Toomingalehed, mis olid pruuniks muutunud, langesid maha.
3. Putukaparved, mis õhtuti soode kohal heljusid, hakkasid kaduma.
4. Noor pääsuke, kelle nimi oli Piirik, tundis imelikku rahutust.
5. Linnud, kes tahavad õnnelikult jõuda lõunamaale, peavad tegema palju lennuharjutusi.
6. Mitu päeva, mille kestel koguneti parvedesse, kulus äralennu ettevalmistuseks.

7. Piiriku õde Tidiit, kes oli teistest lennukunstis nõrgem, omandas ka seks ajaks vajaliku tugevuse.

Harjutus 56. Kirjuta järgnevaist liitlauseist laiendatud lihtlauseid! Selleks jätta ära komade vahel olev osa!

Lõunamaale.

II.

1. Ühel päeval, kui ettevalmistustega oldi valmis, tehti otsus ära lennata.

2. Üks vana pääsuke, kes oli teiste juht, andis märku äralennuks.

3. Piirik ja Tidiit, kes esimest korda asusid pikale teekonnale, lendasid ema kõrval.

4. Lindude häälitsemine, milles polnud võimalik kuulda üksikuid hääli, täitis kogu taevaaluse.

5. Mõned röövlinnud, kes lootsid saaki, hakkasid varitsemema pääsukeste parvi.

Harjutus 57. Pane liitlause koma õigesse kohta!

Lõunamaale.

III.

1. Linnuparv **kelle** nooremad liikmed olid väga väsinud nägi merel laeva.

2. Kõik olid õnnelikud **sest** nüüd võisid nad puhata.

3. Parv kattis vandid ja köied ning laevalaegi.

4. Madrused liikusid ettevaatlikult laevalael **et** mitte tallata linde **sest** nad armastasid neid.

5. Noor laevapoiss **kes** tegi oma esimest merereisi võttis Piiriku hellalt pihu peale.

Harjutus 58. Pane puuduvad komad!

L õ u n a m a a l e .

IV.

1. Tükk aega puhkasid pääsukesed siis lendasid nad jälle edasi.

2. Piirik oli pärast puhkust tugev ja lendas vahvalt ema kõrval.

3. Aeg-ajalt väsis mõni linnuke kes oli teistest nõrgem, langes alla ja leidis märja haua.

4. Teised ei suutnud aidata neid kellel lõppes jõud.

5. Nad tõusid ainult veel kõrgemale kus tuul on vaiksem.

6. Vastu õhtut algas torm ja vihma hakkas sadama.

Harjutus 59. Pane puuduvad komad!

L õ u n a m a a l e .

V.

1. Kaugel taevarannal helkis tuletorni tuli nagu täheke taevas.

2. Piirik ja Tidiit kes lendasid ikka veel kõrvuti oma emaga, tundsid et nad ei suuda enam.

3. Äkki märkasid nad kuidas parv laskus rannale.

4. Kõik olid väsinud ja jäid liikumatult lebama.

5. Noored pääsukesed ei võinud aimatagi et lõunamaa teekond on nii hädaohtlik.

6. Oldi lõunamaal kus päike paistab kõrgelt ja soojalt kus pole talve ega külma.

Harjutus 60. Pane kõik vajalikud kirjavahemärgid!

T r a m m i s .

1. Lapsed mängivad trammi
2. Valdur on trammijuht
3. Hille on konduktor
4. Ta hüüab: „Astuge edasi
5. Ärge jääge uksele seisma
6. Ärge trügige sest keegi ei jää maha
7. Palun sõidurahad
8. Palun paras raha“

KOONDLAUSE.

Laiendamata lihtlauseid:

1. Mai õpib. 2. Mai joonistab.

Koondame üheks lauseks:

1. Mai õpib ja joonistab.

Lihtlauseid:

1. Ilmar mängib. 2. Aare mängib. 3. Paul mängib.

Koondlause:

1. Ilmar, Aare ja Paul mängivad.

Harjutus 61. Koonda järgnevad lihtlaused! Pealkirjaks pane: Koondlaused.

1. Tuul ulub. Tuul vilistab.
2. Mart jookseb. Heino jookseb.
3. Illa õpib hästi. Laine õpib hästi.
4. Ema ootab isa koju. Aino ootab isa koju.
5. Tee on sirge. Tee on lai.
6. Helle läheb kella üheksaks kooli. Ants läheb kella üheksaks kooli.
7. Kartulid kasvavad hästi. Kapsad kasvavad hästi.

Harjutus 62. Kirjuta järgnevad laused koondlauseiks!

1. Peksumasin undab. Peksumasin vuriseb. Peksumasin viskab põhku.

2. Volli meisterdas lennuki. Volli meisterdas auto. Volli meisterdas tanki.

3. Muri valvab maja. Muri valvab aita. Muri valvab talli.

4. Ema tõi turult liha. Ema tõi turult võid. Ema tõi turult piima.

5. Turul on kapsaid. Turul on kurke. Turul on porgandeid.

6. Porgandid kasvavad peenral. Sibulad kasvavad peenral. Tomatid kasvavad peenral.

Näidis: Peksumasin undab, vuriseb ja viskab põhku.

Koondlause on korduvate liikmetega lause.

K, P, T S-i ja H KÕRVAL.

Harjutus 63. Kirjuta vihikusse ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

k, p, t s-i kõrval.

1. Lapsed söötsid jänestele värskeid kapsaid.
2. Metsas on rohkesti küpsi mustikaid.
3. Kusti nuuskas taskurätikusse ja nuuksus vaikselt.
4. Peoplatsilt kostis lõõtspilli hääli.

s-i kõrval kirjutun k, p, t.

Harjutus 64. Kirjuta puuduvad tähed!

k, p, t s-i kõrval.

1. An—s on kaheteis—kümne aastane.
2. Lä—sime trepis— üles.
3. La—s jõi to—sikust piima.
4. Kapitalis—id ei ma—snud töölis—ele õiget töötasu.
5. Lenin selgitas seda töölis—ele.
6. Ta ku—sus neid üles vas—u panema rikas—e orjas—amiska—setele.

Harjutus 65. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

k, p, t h kõrval.

1. Ahto võttis pihku jahtunud piparkoogi.
2. Mihkel leidis rohtunud teelt pihkse (tõrvase) käbi.
3. Tehke üks kähku lahti, lõhkumata lukku!

Harjutus 66. Kirjuta sõnu, milles on **st!**

Sõnu, milles on **st.**

Ka—	li—
ko—	po—
mu—	(Jätkan.)

Harjutus 67. Kirjuta sõnu, milles on **ts!**

Sõnu, milles on **ts.**

Ku—uma	ra—u
ka—uma	mü—
hooli—us	pä—
vi—	näpi—
ku—e	sepi—ema
(Jätkan.)	

Harjutus 68. Leia sõnu, milles on:

	ps	sp
Kü—	la—	vi—el
ko—	ko—ima	ha—el
lo—	ra—ima	ra—el
to—	ro—ima	

Harjutus 69. Leia sõnu, milles on:

ks	sk
Ü—	rai—ama
ka—	hõi—ama
kahe—a	vi—ama
ühe—a	hei—ama
joo—ma	tui—ama
ra—uma	ra—e
pe—ma	ka—

Harjutus 70. Kirjuta sõnu, milles on

t v õ i k h k õ r v a l l

ht

hk

Ko—

ro—e

õ—u

la—e

tä—

u—e

ju—

lõ—i

ja—uma

su—ur

si—ima

õ—

le—ima

ko—uma

Harjutus 71. Kirjuta puuduv k, p, t s-i ja h kõrvale!

Õ ö.

Õh— on värs—e ja selge. Öö on pime, kuid kogu küla on selges—i näha oma valgete katus—e ja kors—nais—tõusvate sui—sujukadega. Taevas on üle külvatud säravate täh—edega. Linnutee pais—ab nii selges—i, nagu ole—s ta üle pes—ud ja lumega puh—a—s hõõrutud.

B, D, G S-i KÕRVAL.

Mõningais sõnades tuleb sõna muutmisel **b, d, g** kõrvale **s**.

Harjutus 72. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

ds

1. Ma jõuan koju.
2. Ma jõudsin koju.

3. Ma leian tänavalt kutsu.
4. Ma leidsin tänavalt kutsu.
5. Ma hüüan Raksit.
6. Ma hüüdsin Raksit.
7. Ma hoian kutsut rihmast.
8. Ma hoidsin kutsut rihmast.

Harjutus 73. Kirjuta järgnevad laused mitmuses! Kriipsuta **ds** alla!

1. Kalur püüdis kalu.
2. Poiss sõudis merele.
3. Õpetaja andis meile raamatu.
4. Laps võidis mett leivale.
5. Poiss leidis noa.
6. Sõdur jõudis koju.
7. Pioneer hoidis käes punast lippu.
8. Laps hüüdis valjusti.

Harjutus 74. Kirjuta laused mitmuses!

d s-i ees.

1. Raudne roop on tugev.
2. Mitmekordne maja taastati.
3. Õudne aeg tuli meile koos fašistidega.

Harjutus 75. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

b ja g s-i ees.

1. Kingsepp teeb saapaid.
2. Tiinake astub argselt.

3. Isa tuli aegsasti kolhoosist koju.
4. Kärbsed teevad palju pahandust.
5. Polla hiilis vargsi tuppa.
6. Kirjakandja kõndis pika tee jalgsi.

Harjutus 76. Kirjuta lünka puuduv **ds** või **gs**!

M e r e l e.

1. Kalurid sõu—id õhtul merele.
2. Nad heitsid võrgud vette ja püü—id palju kalu.
3. Juba ae—asti jõu—id kalurid sadamasse tagasi.
4. Naised sea—id korvid ae—asti valmis.
5. Nad tea—id, et värske kala rikneb kiiresti.

Harjutus 77. Kirjuta lünka puuduvad tähed!

M e t s a t e e l.

Sõi—sime läbi sügise kul—se me—sa. Kär—separved olid kadunud. Jõu—sime teelahkmele. Ki—sal me—sateel nägime me—ski—se. Ta silmi—ses meid ar—selt. Hoi—sime vasakule ja jõu—sime me—sniku ühekor—se elamuni. Jä—sime hobuse sinna ja as—usime jal—si edasi.

Eestikeelsetes sõnades ei kirjutata mitte kunagi **b**, **d** või **g** sõna algul; ainult teistest keeltest võetud sõnades ja mõnedes nimedes esineb **b**, **d**, **g** sõna algul.

Näiteid:

1. Direktor tuli klassi.
2. Ema ostis biskviite ja banaane.

3. Autojuht võttis paaki bensini, andis gaasi ja sõitis siis garaaži.

4. Õe nimi on Berta.

5. Brigadiir juhatab brigaadi.

G a r a a ž — autokuur.

B r i g a a d — rühm töötajaid.

Harjutus 78. Kirjuta sõnade algul puuduv **b, d** või **g**!

L a u s e i d v õ õ r s õ n a d e g a.

1. Tõnu — eklameeris 15. — etsembril koolipeol J. Barbaruse „Lumelaulu“.

2. Anu haigestus — ifteeriasse ja — oktor Kaasik saatis ta haiglasse.

3. Ma mängin meelsasti — oominot, aga kabemäng mulle ei meeldi.

4. Mu väike vend Gunnar haigestus — rippi.

5. Ema õmbles lapsele — atistist pesu.

6. Õde ostis endale uued — otikud.

D e k l a m e e r i m a — ilmekalt lugema. D i f t e e r i a — kurgutõbi. B a t i s t — peen puuvillriie.

Harjutus 79. Kirjuta võõrsõnade algul puuduv **b, d** või **g**!

L a u s e i d v õ õ r s õ n a d e g a.

1. Valge — arett katab lapse — londi peakest.

2. Selles pudelis on — lütseriin.

3. Minu vend on õppinud — ümnaasiumis — aasikaitset.

4. Peeter mängib kooliorkestris — itarri.

5. Meie — rammofon on katki.

6. Istume — iivanile.

B a r e t t — väike mütsike. G l ü t s e r i i n — magusa-
maitseline arstirohi. B l o n d — hele, valge.

LIIDE -GI JA -KI.

Harjutus 80. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

Liide **-ki**.

1. Nemadki jäid kuldnokka kuulatama.
2. „Kas juba saabki süüa?“ küsis Heldur emalt.
3. Poisil oli selgki porine.
4. Kaskki kohises tasa.
5. Leppki seadis ennast rohelisse kuube.
6. Ema ostis poest suhkrutki.
7. Lapski katkestas mängu.
8. Ta ei ütelnud aitähki.

Harjutus 81. Kirjuta järgnevatest lausetest välja kõik tähed liite **-ki** ees!

Tähed liite **-ki** ees.

1. Võileibki oli saanud taskus märjaks.
2. Leival oli paks kord võidki peal.
3. Maiul jäi kingki porri.
4. Lehikki magas ja mäletses.
5. Taadi tubakakarpki kukkus maha.
6. Taatki naeris lõbusalt.
7. Poisski istus mättale.
8. Peet ei osanud tohohki ütelda.

b, d, g, p, t, k, s ja h-le liitub **-ki**.

Harjutus 82. Kirjuta **-ki**-liitega sõnu!

halb + ki = halbki	muld + ki =
sulg + ki =	kuld + ki =
kord + ki =	oks + ki =
org + ki =	kepp + ki =
kand + ki =	lukk + ki =
varvas + ki =	nukk + ki =
jalg + ki =	kurb + ki =
küüs + ki =	aitäh + ki =

Harjutus 83. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

Liide **-gi**.

1. Emagi puhkas pool tundi.
2. Õdegi jõudis koju.
3. Vesigi kees kannus.
4. Soogi oli täiesti kuiv.
5. Udugi kadus soo kohalt.
6. Kündja ei ütelnud hobusele nõõgi.
7. Jäägi sulas jõgedelt.
8. Kui see õõgi nii pikk poleks!
9. Müüja ei müügi halba kaupa.

Harjutus 84. Kirjuta eelmistest lausetest välja kõik tähed, mis on liite **-gi** ees!

Pealkiri: Tähed liite **-gi** ees.

Täishäälikuile liitub **-gi**.

Harjutus 85. Kirjuta **-gi**-liitega sõnu!

aasta + gi = aastagi

kuu + gi =

päike + gi =

väike + gi =

mägi + gi =

jõgi + gi =

oja + gi =

hobune + gi =

Muri + gi =

iga + gi =

kodu + gi =

selge + gi =

lugeja + gi =

olgu + gi =

Harjutus 86. Kirjuta laused vihikusse! Liite **-gi** ees olevad tähed kriipsuta alla!

Liide -gi.

1. Lillgi pöörab õie päikese poole.
2. Tuulgi vaikis õhtuks.
3. Tahmgi läheb korstnas põlema.
4. Kammgi läheb katki.
5. Emal oli saungi õhtuks köetud.
6. Konngi on kasulik loom.
7. Kolhoosil on keldergi valmis.
8. Koergi ei näinud jänest.
9. Odavgi kaup võib olla hea.
10. Kaevgi vajab puhastamist.

Harjutus 87. Kirjuta eelnevaist lausetest välja liite **-gi** ees seisvad tähed!

Pealkiri: Kaashäälilised liite **-gi** ees.

l, m, n, r, ja v järel kirjutatakse liide **-gi**.

Harjutus 88. Kirjuta **-gi**-liitega sõnu!

kuskil + gi = kuskilgi	endal + gi =
kell + gi =	memm + gi =
tamm + gi =	enam + gi =
on + gi =	vurr + gi =
onn + gi =	laev + gi =
sellel + gi =	talv + gi =

Harjutus 89. Kirjuta lünka **-gi** või **-ki**!

Murilgi oli igav.

Kellel— polnud aega mängida Muriga. Ta pikutas oma onni ees ega liigutanud saba—. Täis piimakauss— ei meelitanud teda. Kus olid Liis, Agu ja teised— lapsed? Õues polnud näha keda—. Äkki ilmus kuskilt kana oma tibu-perega. Kanaema hoiatas küll tibukesi, aga juba hüppas— väike Tuti Murile selga. Küll nüüd oli ehmatust, siutsumist ja kaagutamist—! Muri aga ei liigutanud— ennast. Ta lamas rahulikult, vaatas kanapere sagimist ja igav— polnud tal enam.

Harjutus 90. Kirjuta lünka **-gi** või **-ki**!

Töötame ühiselt.

Uhistöös on suur jõud. Raskeim— töö muutub siis kergeks. Ühiselt ehitatakse maju, tehaseid ja linnu—. Kolhoosnikud harivad ühiselt põldu.

Vabrikutes— töötavad töölised ühiselt. Koolis— töötame ühiselt. Nii on— kergem õppida. Vanasti ei teadnud— õpilased, mis on ühisõppimine. Paljudel— oli raskusi õppimisega. Mina püüan hästi õppida ja aitan oma kaaslast—. Nii saavutame— paremaid hindmeid. Saanud hea tunnistuse, tunneme suuremat rõõmu näärpühadest—.

LIITSÕNA.

Liitsõna	Liitsõna
Poisil on ilus kepp. Linnud lendasid ära. Sepp parandas katelt.	Poisil on ilus suusa/kepp. Laulu/linnud lendasid ära. Katel/sepp parandas katelt.
Poiss lükkas kelku.	Kesk/kooli/poiss lük- kas kelku.

Liitsõna koosneb kahest või rohkemast sõnast.
Liitsõnal on iseseisev tähendus.

Harjutus 91. Kirjuta järgnev pala, liitsõnad kriipsuta alla! Liitsõnade osad eralda püstkriipsuga!

Illimari talv.

(Liitsõna.)

Oli käre külm, kuid päike helendas ja lumi sätendas silmipimestavalt. Päev oli nüüd kukesammu võrra pikem. Illimar vedas oma kelku üle koha, kus pidi olema pleekaia pistand, kuid läbi hange paistis ainult mõni teibaots. Sel aastal oli tohutult lund. Kuid see polnud enam kohev jahuhunnik, vaid oli vaheajal sulanud ja siis kõva koore peale kahutanud.

Need olid parimad liulaskmise päevad. Uleval hangeharjal nägi Illimar kaugemale enese ümber. Siit hangeharjalt laskus nüüd lumelagendik alla linnumaja poole.

Harjutus 92. Kirjuta järgnev pala! Liitsõnade osad eralda püstkriipsuga!

Illimari talv (järg).

Äkki paiskus endise kartulimaa kohalt parv pisikesi hangeline õhku. Linnuparv tegi ringi ja laskus siis jälle hangele. Sätendav lumepuru tõusis ta liikumisest õhku.

Illimar oli rinnuli kelgul ja laskus alla linnumaja poole. Punastes labakinnastes käed olid ümber kelgu äärte klammerdatud. Saapasääred võtsid enestesse aeg-ajalt lund.

Hea oli olla nii libiseval kelgul riietesse mässituna ja kinniseotud kõrvadega.

Harjutus 93. Kirjuta oma klassi nende õpilaste perekonnanimed, mis on liitsõnad!

Nimesid.

(Liitsõnad.)

Heinmaa, Tammaru,

Harjutus 94. Kirjuta järgnev pala, liitsõnad kriipsuta alla!

Oktoobripühad.

1.

Möödus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev. See oli suur pidupäev kogu rahvale. Linn oli kaunistatud punalippude ja loosungitega. Korraldati rongkäik. Sellest võtsid osa ka õpilased. Õhtul oli saluut. Mitmevärvilised raketid valgustasid linna.

2.

Kooliruumid olid kaunistatud lilledega. Meie koolis oli aktus. Aktusel esineti kõnede, laulude ja luuletustega. Õpilaskoor esitas kauneid koorilaule. Pioneeridel oli pidulik koondus, millest osa võttis palju külalisi. Oktoobrilastel olid huvitavad ettekanded. Sellest koondusest jäi kõigile ilus mälestus.

Harjutus 95. Moodusta liitsõnu! Selleks kirjuta allpool antud sõnade ette sobivaid sõnu! Antud sõnad on põhisõnad, juurdekirjutatud sõnad on täiendsõnad. Põhisõnale tõmba joon alla!

Põhisõnad: töö, hommik, puu, poiss, supp, sepp, kool, kott, rätt.

Näidis:

Liitsõnu.

1. Klassitöö, põllutöö, aiatöö,
2. Suvehommik, keskhommik,
3. Kuusepuu,

Harjutus 96. Moodusta liitsõnu! Antud täiendsõnadele lisa põhisõna! Täiendsõnale tõmba joon alla!

Täiendsõnad: heina- , õppe- , lille- , linnu-

Näidis:

Liitsõnu.

1. Heinamaa,
2. Õppetöö, õppekava,

Harjutus 97. Koosta liitsõnadest antud eeskujul tabel! Sõnad kirjuta peast või leia lugemikust!

Veel liitsõnu.

k	p	t
koolikott teekann	sulepea koolipoiss	tikutoos kohvitass

Harjutus 98. Kirjuta järgnevast palast kõik liitsõnadi

Õ o k a u g e l p õ h j a s .

Jooksnud kakskümmend kilomeetrit ebatasast maad, väsisid meie veokoerad. Tuli valmistuda ööbimiseks lageda taeva all, kolmekümnekraadilise pakase käes.

Rookisime lume nelja ruutmeetri suuruselt platsilt. Tegime lumest kõrge valli. Augu põhja katsime karusnahkadega, maha aetasime magamiskotid. Öhtueineks sõime konserve ja viskasime igale koerale kuivatatud kala. Ronisime kottidesse ja uinusime.

Mõne aja pärast ärkasin ma, kuna mu jalad olid hakanud külmetama.

Tahtsin tähtede järgi aega kindlaks teha. Taevaküünalde säral eraldasid vaevalt meie kelkude piirjooni ja härmatisest valgeid koeri, kes olid pöördunud rõngassaia taoliselt üksteise külje vastu.

Nägin taevas virmalisi. Ma äratasin seltsimehed, et nemadki saaksid nautida ülikaunist vaatepilti.

N ä i d i s :

L i i t s õ n u .

Kakskümmend,

Harjutus 99. Moodusta antud liitsõnadest liitsõnu!

L i i t s õ n u .

King + sepp = kingsepp

alg + kool =

plekk + kast =

viis + sada =

puu + sepp =

papp + kast =

nahk + kott =

kesk + kool =

Vask + katel =

raud + tee =

all + kiri =

laud + sein =

palk + sein =

paber + raha =

kesk + hommik =

Harjutus 100. Kirjuta järgnev pala ja kriipsuta alla liitsõnad! Liitsõna osad lahuta püstkriipsuga!

Sepikojas.

(Liitsõnu.)

Sepikoda asus nõestunud kivimajakeses. Korstnast tõusis paksu kivisõesuitsu. Sepp oli tugev mees nagu tammetüvi. Tal olid varrukad üles kääritud ja tahmahelbed habemes. Kaks abilist astus sepikoja uksest sisse. Üks nendest tõi tööriistadekasti, milles oli kabjalõikamisraud, palju naelu ja mitu kabjarauda.

Harjutus 101. Kirjuta järgnevad laused ja kriipsuta alla liitsõnades põhisõna (s. o. teine sõnaosa)!

Liitsõnu.

Koolipoisid loopisid lumepallidega.

Minu väike vend mängis koolipoistega.

Koolipoisil kukkus nuga lumehange.

Meie klassi pioneerid kaunistasid klassiruumi.

Poiss, pane raamatud koolikotti!

Sulepeaga ei mängita!

Harjutus 102. Igas reas on üks liitsõna. Leia see sõna ja kirjuta õigesti!

1. salga juht	/	kärmas juht	/	meie juht
2. suur kell	/	käe kell	/	kallis kell
3. valge rätt	/	uus rätt	/	kaela rätt
4. müür sepp	/	osav sepp	/	tugev sepp
5. raske töö	/	klassi töö	/	puhas töö
6. väike laps	/	hoolas laps	/	tütar laps
7. jahu kott	/	tühi kott	/	vana kott

- | | | | | |
|----------------|---|----------------|---|--------------|
| 8. valge maja | / | kooli maja | / | kõrge maja |
| 9. suur laager | / | pioneerilaager | / | väike laager |
| 10. jalgpall | / | punane pall | / | katkine pall |
| 11. ilus lind | / | laulu lind | / | väike lind |
| 12. talve öö | / | vaikne öö | / | külm öö |

Harjutus 103. Koosta lauseid, milles esineb järgnevaid liitsõnu! Need sõnad kriipsuta alla!

L i i t s õ n a d.

Lumimemm, kelgusõit, koolimaja, tindipott, sullepea, taskunuga, arvelaud, lauapaber.

Näidis: Tore lumimemm seisab õues.

Harjutus 104. Kirjuta kakskümmend kuni kolmkümmend liitsõna!

Näidis:

L i i t s õ n u.

Exhib. 101. 1941

Salgajuht, pioneerilaager,

Harjutus 105. Kirjuta luuletus peast salmide kaupa ja liitsõnad kriipsuta alla!

N ä ä r i l a u l.

(„Pioneerist“.)

Kiirgavad tuhanded päikesed —
küünalde lõõm.

Nääripuu alla meil väikestel
istuda rõõm.

Kuidas meil silmad säravad,
südameis tuksed!
Noortele valla kõik väravad,
koolide uksed.

Kodumaa kõikides paikades
laulu ja juttu.
Kullane vili nüüd aitades,
tehaseis ruttu.

Palju veel teha suudame,
iial ei väsi!
Kaunimaks elu muudame,
selleks mu käsi!

Hüplevad heledas valguses
küünalde tuled.
Nääriöö talvises karguses
uus aasta tuleb.

Plahvatab põlema talveöös
võimas saluut.
Parimat õnne ja edu töös,
aastat uut!

Mängude ringis väikesed,
laulud suul.
Kuidas küll säravad päikesed
nääripuul!

KÄÄNAMISE ALGEID.

Harjutus 106. Kirjuta järgnevad laused mitmuses! Mitmuse tunnus **d** kriipsuta alla!

Ainsus ja mitmus.

Ainsus	Mitmus
Poiss suusatab.	Poisid suusatavad.
Õpilane õpib.
Tööline töötab.
Kell heliseb.
Puu kasvab.
Sõdur marsib.
Orav hüppab.
Hobune jookseb.

Harjutus 107. Kirjuta järgnevad sõnad mitmuses!

Ainsus ja mitmus.

Üks asi	Palju asju
Väike kuusk	Väikesed kuused
särav küünal
meeldiv kingitus
uus raamat
pruun king
magus kook
villane rätik
soe kleit

Mitmuse tunnus on **d**.

Harjutus 108. Kirjuta järgnev pala! Mitmuses esinevad sõnad kriipsuta alla!

L u m e s õ d a.

(Mitmus.)

Lahing algas. Esimesed lumepallid lendasid vihisedes edasi-tagasi. Veel olid vaenlased üksteisest kaugel, nii et kuulid ei tabanud. Mida lähemale vaenlased tungisid, seda rohkem tabasid lumepallid märki. Kui pealetungijad mäerinnakule jõudsid, võttis neid vastu tugev kuulirahe.

Harjutus 109. Kirjuta järgnev pala mitmuses! Muudetud sõnad kriipsuta alla!

R e b a s e d.

Puu seisis vaikselt. Rebane kõndis metsas. Jaaniuss näitas teed. Rebane aga kompis aeglaselt ja ettevaatlikult. Pime õhtu on kodus igav, kui pole midagi teha. Loom oli näljane ja otsis saaki.

Harjutus 110. Kirjuta tabelis olevad sõnad mitmuses!

M i t m u s .

Ainsus	Mitmus
Kass	Kassid
konn
tall
kell

Ainsus	Mitmus
sepp kukk nukk kott	sepad
lind vend sild kild tald muld	linnud .
sirp tint tark kont	sirbid
taat paat laat ruut	taadid
ketas ratas mätas	kettad
koobas saabas	koopad

Harjutus 111. Kirjuta järgnev pala, jämedama kirjaga trükitud sõnaosad kriipsuta alla!

Sõna tüvi ja lõpp.

Reinu **isa** on insener. **Isal** on palju raamatuid. Reingi sai **isalt** huvitava raamatu. Ta luges raamatu läbi ja jutustas **isale** selle sisu. Puhkepäeval käis Rein **isaga** kinos.

Seda sõna osa, mis liitub sõnaga sõna muutumisel, nimetatakse sõna **lõpuks**.

Seda sõna osa, millega liitub sõna lõpp ja mis ei muutu, nimetatakse sõna **tüveks**.

Harjutus 112. Eralda sõna lõpud tüvest püstkriipsuga!

Sõna tüvi ja lõpud.

Isa, isa l, isasse, isas, isast, isalt, isaga, isata;
tädi, tädile, tädil, tädilt, tädiga, tädita.

Harjutus 113. Eralda järgnevais lauseis jämedama kirjaga trükitud sõnades tüvest sõna lõpp püstkriipsuga ja sõna lõpud kriipsuta alla!

Sõna lõpud.

1. Minu onu **majani** on palju **maad**.
2. **Talusse** tulid öömajalised.
3. Poiss istus **kivile**.
4. Selles **pesas** on väikesed linnupojad.
5. Ma sain **emalt** tõrelda.
6. Laps ei maga **linata**.
7. Aed ei ole **lilleta**.

NIMISÕNA KÄANAMINE.

Harjutus 114. Kirjuta järgmised laused ja tõmba sõnadele, mis vastavad küsimusele **kes? mis?**, joon alla! Need sõnad on **nimetavas käändes**.

N i m e t a v k ä ä n e .

Tööline (kes?) läks suurele väljakule.
Töölised (kes?) läksid suurele väljakule.
Lipp (mis?) lehvis rõõmsasti tuules.
Lipud (mis?) lehvisid rõõmsasti tuules.
Lind (kes?) lendas kõrgel õhus.
Linnud (kes?) lendasid kõrgel õhus.
Auto (mis?) sõitis suure mürinaga.
Autod (mis?) sõitsid suure mürinaga.

Harjutus 115. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla!

S õ n a k ä ä n a m i n e .

Meie külasse ehitati uus **koolimaja**. Lapsed tulid **koolimajasse**. **Koolimajas** on ilusad puhtad ja soojad klassid. **Koolimajaga** on kõik rahul.

Nimisõnade lõpu muutmist nimetatakse **käänamiseks**. Kui nimisõna vastab küsimusele **kes? mis?**, siis on ta **nimetavas käändes**.

Harjutus 116. Koosta lauseid, kus nimisõna on nime-
tavas käändes! Nimetavale käändele tõmba joon alla!

N i m e t a v k ä ä n e .

Pioneer (kes?) õpib hästi.
Pioneerid (kes?)
Õpetaja (kes?)
Õpetajad (kes?)
Raamat (mis?)
Raamatud (mis?)
Lind (kes?)
Linnud (kes?)
Kuusk (mis?)
Kuused (mis?)
Kingsepp (kes?)
Kingsepad (kes?)
Rätsep (kes?)
Rätsepad (kes?)

Harjutus 117. Kirjuta rahvalaul! Küsimused kes? ja
mis? ja nimisõnad, mis vastavad neile küsimustele, kriip-
suta alla!

K e s j a m i s ?

I.

Mis on keskel kuusemetsa?

Kuusk on keskel kuusemetsa.

Mis on kuuse keske'ella?

Oks on kuuse keske'ella.

Mis on oksa keske'ella?
Okas on oksa keske'ella.

II.

Kes on kirju trükkimata?
Harakas kirju trükkimata.

Kes on turtsuja tubane?
Kass on turtsuja tubane.

Kes on valvas linnuke?
Kukk on valvas linnuke.

Harjutus 118. Kirjuta järgnev pala! Sõnadele, mis on nimetavas käändes, tõmba joon alla ja sõna järele kirjuta õige küsimus kes? või mis?!

K e s ? v ö i m i s ?

Rahvahulk koguneb jaamaesisele väljakule. Lipud lehivad rõõmsasti. Jaamahoone on kaunistatud. Naised on majade akendel ja rõdudel. Vedur vilistab jaama ette sõites. Muusikandid võtavad pasunad. Lapsed saavad. Mudilased tulevad rongkäigus üksteise käest kinni hoides viiekaupa reas. Rahvas tervitab rõõmsalt lapsi. Töölised saatsid oma lapsed pioneerilaagrisse.

Harjutus 119. Kirjuta harvendatult trükitud sõnad lauses mitmusele!

1. M ä n d k a s v a b m e t s a ä ä r e s .
2. L i n d l a u l a b o k s a l .

3. Orav hüppab männi okstel.
4. Kurekell õitseb heinamaal.
5. Kassikäpp õitseb nõmmel.
6. Liblikas lendleb õhus.
7. Konn krooksub lombis.
8. Kägu kukub kuuse otsas.
9. Ilm on kevadine.

Omastav kääne.

Harjutus 120. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla!

Omastav kääne.

I.

Aasal õitses lill. Aino murdis **lille** (mille?). **Lille** (mille?) õis oli sinine. Aino viis selle **lille** (mille?) emale.

II.

Meil on tubli koer. **Koera** (kelle?) tööks on maja valvamine. Meie **koera** (kelle?) käpad on valged, aga **koera** (kelle?) silmad on pruunid. Me hoolitseme oma **koera** (kelle?) eest hästi.

Kui sõna vastab küsimusele **kelle?** või **mille?**, siis on ta **omastavas käändes**.

Harjutus 121. Koosta lauseid, milles esineks järgmisi sõnu o m a s t a v a s käändes! Sulgudesse kirjuta õige küsimus **kelle?** või **mille?!**

O m a s t a v k ä ä n e.

I.

Pioneeri (kelle?)
traktoristi (.)
sepa (.)
õpetaja (.)
rätsepa (.)
autojuhi (.)
korrapidaja (.)

II.

Raamatu (mille?)
vabriku (.)
aia (.)
koolimaja (.)
lumelabida (.)
õmblusmasina (.)
trammi (.)

Näidis: Pioneeri (kelle?) kaelarätt on punane.

Harjutus 122. Kirjuta küsimuse eel olev jämedama kirjaga trükitud sõna omastavasse käändesse!

O m a s t a v k ä ä n e.

(Põld) (mille?) ääres on lai kraav. **(Kraav)** (mille?) kaldal kasvab palju kullerkuppe. **(Kullerkupp)** (mille?) õis on kollane. Maret nopib **(kullerkupp)** (mille?). Ta imetleb **(lill)**

(mille?) ilusat õit ja nopib neid terve (**kimp**) (mille?). Maret viib (**lillekimp**) (mille?) emale. Ema naeratab ja silitab (**Maret**) (kelle?) pead.

Harjutus 123. Kirjuta jämedama kirjaga trükitud sõna järele sobiv küsimus **kelle?** või **mille?!**

O m a s t a v k ä ä n e.

Esikus.

Antsu palitu ripub esikus varnas. Riidevarnas ripuvad veel **isa**, **ema** ja **õe** palitud. **Varna** all on kalossid. **Isa** suurte **kalosside** sisse on pandud **õe** väikesed kalossid. **Antsu** ja **ema** kalossid seisavad kõrvuti. **Peepli** all on väike laud. **Laua** kõrval seisavad **ema** ja **õe** vihmavarjud. Isa kaotab oma **vihmavarju**, aga Antsul polegi seda. **Poiste** jaoks on vihmamantlid.

Harjutus 124. Sõnadele omastavas käändes tõmba joon alla ja sõna järele sulgudesse kirjuta küsimus!

O m a s t a v k ä ä n e.

1. Õpetaja kirjutab tahvlile huvitava (ülesanne).
2. Olev tõi klassi ilusa siniste õitega (lill).
3. Koolide (jalgpallivõistlus) võitis meie kool.
4. Pioneerid kaunistasid (klassiruum) piltide ja loosungiga.
5. (Sepp) töö on raske.
6. Poiss ronis (lepp) otsa ja lõikas sealt haralise (oks).

Harjutus 125. Tabelis on sõnad ainsuse nimetavas. Kirjuta need sõnad ainsuse omastavas ja mitmuse nimetavas käändes!

A i n s u s		M i t m u s
Nimetav kes? mis?	Omastav kelle? mille?	Nimetav kes? mis?
kepp	mille? kepi	kepid
kett	mille?
hunt	kelle?
leht	mille?
sukk	mille?
võlg	mille?
pärg	mille?
lammas	kelle?
okas	mille?
ketas	mille?

Harjutus 126. Kirjuta järgnev pala ja pane sulgudes olev sõna omastavasse käändesse; sulgudesse kirjuta õige küsimus!

Õ u e s.

On ilus talvine ilm. Lapsed mängivad õues. Eemal seisab roheline kuusk. (Kuusk) okstel hüpleb väike orav. (Orav) silmad säravad rõõmsalt. Äkki haarab ta (käbi) ja viskab alla lastele. Lapsed ehmuvad. Aga juba nad näevad oravat. Väike Ando võtab (lumepall) ja viskab. (Poiss) käsi on osav. Ta tabab puud, aga oravat mitte.

Peedu, kes on pioneer, ütleb: „Ära loobi oravat, me oleme ju loomade ja lindude sõbrad!“

Harjutus 127. Koosta lauseid, milles esineb järgmisi sõnu o m a s t a v a s käändes! Neile sõnadele tõmba joon allá ja sulgudesse kirjuta küsimus!

I.	II.
Kangelase (kelle?)	Lugemiku (mille?)
tanki (mille?)	pildi ()
lahingu ()	tahvli ()
luuraja ()	õpilase ()
sõduri ()	juhi ()
püssi ()	joonistuse ()
inimese ()	arvelaua ()
täägi ()	kaardi ()
granaadi ()	kriidi ()
kahuri ()	direktori ()

Näidis: Kangelase (kelle?) rinda ehib aumärk.

Osastav kääne.

Harjutus 128. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla!

O s a s t a v k ä ä n e.

Puuraiuja raius **puud** (mida?).

Käitises premeeriti eesrindlikku **töölist** (keda?).

Me austame **kangelast** (keda?).

Sadas laia **lund** (mida?).

Vanaisa ei leidnud oma **keppi** (mida?).

Töölised ehitasid **purret** (mida?).

Nõukogude noor armastab oma **kodumaad** (mida?).

Kui sõna vastab lauses küsimusele **keda?** või **mida?**, siis on ta **osastavas käändes**.

Harjutus 129. Kirjuta laused vihikusse! Sõnale osastavas käändes tõmba joon alla!

O s a s t a v k ä ä n e.

Mul ei ole lille (mida?). Ma nägin täna oravat (keda?). Õel on mitu õuna (mida?).

Palun leiba (mida?)! Vanaemal on kaks kukke (keda?). Ära lõhu raamatut (mida?)! Miks sinu kleidil pole kraed (mida?)? Kas sa oled näinud merd (mida?)? Ärge oodake nii vara veel kevadet (mida?)! Minu vennal pole õhtuti und (mida?).

Harjutus 130. Osastava käände järele kirjuta õige küsimus!

O s a s t a v k ä ä n e.

1. Täna hommikul kooli tulles nägin suurt traktorit.
2. Minu vanaisal on mitu keppi.
3. Eevi ei leidnud oma eesti keele vihikut.
4. Ene tõi poest $1/2$ kg suhkrut.
5. Kas sa tunnend Eesti NSV haridusministrit?
6. Vanaema andis Liisile sinist lõnga kinnaste kudumiseks.
7. Järvel pole veel jääd.

Harjutus 131. Kirjuta osastava käände lõppu puuduv täht!

t o s a s t a v a k ä ä n d e l ö p u s.

1. Meie majas elab mitu väikest tüdrukku—.
2. Õpetaja andis mulle viis valge— vihiku—
3. Kultuurihommikul kuulsime pioneeridelt huvitava— ettekanne—
4. Vanaema kudus emale valge— rätiku—.
5. Harja oma uu— palitu—!

6. Sille ostis endale kaks punas— pliiatsi—.
7. Mu väike õde nägi täna õues varblas— ja haraka—.
8. Ants lahendas kiiresti mitu raske— ülesanne—.

Osastava käände lõpud.

Harjutus 132. Kirjuta laused vihikusse! Sõnadele osastavas käändes (keda? mida?) tõmba joon alla ja lõpptäht kirjuta värviliselt!

t osastava käände lõpus.

Kas sa nägid poisi hüpet (mida?)? Isa parandas äket (mida?). Mul ei ole raamatut (mida?). Tütarlapse silmis ei olnud enam ühtegi pisarat (mida?). Ma nägin suurt lennukit (mida?). Kass püüdis hiirt (keda?).

Harjutus 133.

t osastava käände lõpus.

Nimi- ja omadussõna	
Nimetav kääne kes? mis? missugune?	Osastav kääne keda? mida? missugust?
tubli sõdur	tubliti sõdurit
hoolas õmbleja	hoolast õmblejat
uus tahvel	uut tahvlit
osav lendur
hoolas korrapidaja
väike ratas
huvitav näide
suur lõke

Osastava käände lõpus ainsuses esineb väga tihti **t**.

Harjutus 134. Kirjuta lünka puuduv täht!

Osastava käände lõpus on t.

Julge— lenduri— autasustati ordeniga. Ka meie nägime kuulsa— kindrali—. Ema ostis poest peenikes— suhkr—. Reet ostis endale kaks huvitava— raamatu— ja kolm vihiku—. Ma koorisin suur— kartuli— ja närisin ise magusa— porgandi—. Õde ostis kaks jämeda— küünal—, sest meil pole veel elektri—. Kas te olete näinud minu uu— ratas—? Suvel ei tohi metsa teha suur— lõke—.

Pea meeles ja tarvita ainult õigeid sõnavorme:

Mida?

Kartulit	korstnat
suhkrut	numbrit
keldrit	meetrit
vankrit	liitrit

Harjutus 135. Koosta ülaltoodud sõnadele lauseid!

Mida?

Näidis: Väike Illi sõi kolm kartulit.

Pea meeles ja tarvita ainult õigeid sõnavorme:

Mida? Missugust?

Akent	kaunist
peenart	katelt
küünalt	kukalt
hoolast	kannelt

Harjutus 136. Koosta eeltoodud sõnadele lauseid!

Näidis:

Mida?

Mai peseb akent.

Harjutus 137. Kirjuta laused vihikusse! Sõnadele osatavas käändes tõmba joon alla!

Täishäälik osastava käände lõpus.

Kas sa tunned minu tarka venda (keda?)?

Ma sõin sooja suppi (mida?)

Tiiuke kartis konna (keda?)

Ära joo külma piima (mida?)!

Mul ei ole musta tinti (mida?)

Harjutus 138. Kirjuta sõna lõppu puuduv täht ja sõna järele õige küsimus!

Täishäälik osastava käände lõpus.

1. Pioneeridel on kaks punast lipp— (mida?)
2. Tädi kudus Enele sukk— ().
3. Kingsepp parandas Uno king— ().
4. Meie klassis on mitu eeskujulikk— pioneer— ().
5. Kas sa oled näinud must— lind— ().
6. Isa külastas naabruses elunevat sepp— ().

Harjutus 139.

Täishäälik osastava käände lõpus.

kes? mis? missugune?	keda? mida? missugust?
Lind	lindu
kell	kella
kass
maja
lill
tark koer
soe toit

Paljudes sõnades on osastava käände lõpus täishäälik.

Harjutus 140. Kirjuta vastused järgmistele küsimustele! Sulgudes olev sõna pane vastuses osastavasse käändesse ja kriipsuta alla!

O s a s t a v k ä ä n e .

1. Keda Ilmar ootab? (vend)
2. Mida loeb isa? (ajaleht)
3. Mida te näete? (tank)
4. Mida sa ostad poest? (leib ja sool)
5. Mida ehitavad töölised? (uus elamu)
6. Keda armastavad nõukogude lapsed? (seltsimees Stalin)

Näidis: Ilmar ootab venda.

Harjutus 141. Kirjuta laused vihikusse. Sõnadele osastavas käändes tõmba joon alla!

d osastava käände lõpus.

Õde õppis kuduma vööd (mida?).
Sammusin piki maanteed (mida?).
Meie aias oli mitu levkoid (mida?).
Lilli ostis poest kakaod (mida?).

Näidis: Ma joon meeeldi head teed.

Harjutus 142. Kirjuta sõnad vihikus tabelisse! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

d osastava käände lõpus.

Nimetav kes? mis?	Osastav keda? mida?
maa, töö, suu, soo, koi, krae, kantselei, mai, või, partei	maad, tööd, suud, sood, koid, kraed, kantseleid, maid, võid, parteid

Kui sõna lõpeb ainsuse nimetavas käändes pika täishäälikuga (maa, suu) või kaksiktäishäälikuga (koi, või), siis on ainsuse osastava käände lõpus **d**.

Harjutus 143. Kirjuta kriipsu asemele õige täht!

Me kaitseme oma kodumaa—. Ilm oli pilves, taevas ei olnud kuu—. Sõideti mööda maantee—. Järvel ei ole veel

jää—. Meie koolimajas on kaks kantselei—. Tee töö— töö ajal, aja juttu jutu ajal! Mina ei ole näinud koi—. Looma-aias on mitu papagoi—.

d osastava käände lõpus.

Sõnades **lumi, meri, mõni, tuli, uni, veri** on ainsuse osastava lõpp **d**.

Harjutus 144. Kirjuta need sõnad osastavas käändes!

O s a s t a v k ä ä n e.

Lumi — lund (mida?)	tuli —
meri —	uni —
mõni —	veri —

Harjutus 145. Koosta lauseid sõnadest **lund, merd, mõnd, tuld, und** ja **verd!** Igale sõnale kaks lauset. Osastava käände lõpp **d** kriipsuta alla!

Näidis:

d osastava käände lõpus.

Küll sadas eile palju lund!

Harjutus 146. Kirjuta kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on nõutav!

K a s d v õ i t ?

1. Meie aias kasvab mitu kõrge— puu— (mida?).
2. Metsatöölised tegid metsas tul— (mida?).
3. Kas sa tunnend seda uu— lenduri— (keda?)?
4. Minu õele kingiti kaks ilusa— raamatu— (mida?).
5. Meie lähedal on mitu suur— soo—, aga sel sügisel ei leidnud ma sealt ühtegi jõhvika— (mida?).

6. Sepikule pandi värske— või— (mida?).
7. Poisi käsi jooksis ver— (mida?).
8. Õpetaja tõi Aavole viis valge— vihiku— (mida?).

Harjutus 147. Kirjuta lünka õige sõna ja sõna järele õige küsimus! Sõnad vali alt sulgudest!

Miks Tallinn valmis ei saa?

Vanasti, kui (mida?) ehitati, läks linna (kes?) kord Ülemiste (mille?) kaldale. Seal kohtas ta oma Väravavaht ütles : „Tallinnast tuleb võitmatu linn!“ Korraga kuulsid mehed järvest : „Küll saame näha!“

Uhel pimedal sügiseööl istus vaht kõrval ja kuulis korraga Tema ette ilmus hall ja küsis: „Kas Tallinn valmis?“ — „Ei ole,“ vastas väravavaht. „Kahju! Tahtsin proovida müüride tugevust. Tulen siis uuesti, kui valmis on.“

(väravavaht / Tallinna / järve / sõbrale / sõpra / häält / linna / linn / värava / samme / vanake)

Harjutus 148. Kirjuta joone asemele kas **t** või **d** ja sõna järele õige küsimus!

Kas **d** või **t**?

Sõbrad imetlesid valge— öö—.
 Igatsesin näha ääretu— mer—.
 Kapten oli näinud mõn— ilusa— sadama—.
 Partisanid tegid metsas tul—.
 Kolhoosnik kündis niiske— maa—.
 Ema vaatas lapsukese haige— suu—.
 Koolis oodatakse igatsusega 1. mai—.
 Ma ei leidnud oma valge— krae—.

Harjutus 149. Kirjuta tabel vihikusse! Jämedama kirjaga tähed kriipsuta alla!

d j a t.

Nimetav (kes? mis?) Mitmus	Osastav (keda? mida?) Ainsus
Kõik vihikud (mis?) mitmed lendurid (kes?) need raamatud (mis?) need lennukid (mis?)	neli vihikut (mida?) mitu lendurit (keda?) paar raamatut (mida?) kümme lennukit (mida?)

Neis nimisõnades on mitmuse nimetava (kes? mis?) lõpus **d**, aga ainsuse osastava (keda? mida?) lõpus on **t**.

Harjutus 150. Kirjuta kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on nõutav!

Kas **d** või **t**?

1. Hoolsa— õpilase— (kes?) lugesid raamatu— (mida?).
2. Lennuki— (mis?) tiirlesid õhus.
3. Meie majas elab mitu lenduri— (keda?).
4. Mul ei ole enam puhast paberi— (mida?).
5. Raamatu— (mis?) lebasid laual.
6. Viis lennuki— (mida?) tõusis õhku.
7. Meie kooli lõpetaja— (kes?) korraldasid ekskursiooni Viljandisse.
8. Mitu meie kooli lõpetaja— (keda?) astus õpetajate seminari.

Harjutus 151.

Kas d v o i t?

1. Õpilase— (kes?) kohtasid oma endis— õpetaja— (keda?).
2. Tööka— noore— (kes?) taastasid linna.
3. Kas sa tunnend seda tubli— töötaja— (keda?)?
4. Ilusa— auto— (mis?) sõitsid linnast välja.
5. Meie vabrikul on neli uu— auto— (mida?).
6. Minu vend teeb raske— töö— (mida?).
7. Virga— tüdruku— (kes?) kaevasid maa— (mida?).
8. Osava— kangru— (kes?) kudasid riie— (mida?).
9. Kas te kuulsite tütarlapse heleda— hääl— (mida?)?
10. Tugeva— kahuri— (mis?) sundisid vaenlase taga-
nema.

Harjutus 152. Harvendatult trükitud sõnade järele kirjuta õige küsimus!

Vaene mees.

Korra elasid rikas mees ja vaene mees. Rikkal olid suured põllud ja laiad väljad, vaesel aga väike põllulapike. Sügisel tuli külm ja võttis vaesel viimase kui rukkitera ära. Hädaga läks mees viimaks külma taga otsima. Rändas põhja poole, kuni nägi eemal üksikut peret. Vana-külma polnud kodus, oli vaid naine. Ta käskis meest õhtuni oodata.

Õhtul tuli külm poistega koju. Mees kurtis talle oma häda. Vana-külm kuulas mehe juttu pealt. Pojad tulid ka külameest vaatama. Kõigil oli kahju vaesest mehest. Vana-külm andis mehele musta kotikese ja ütles: „Kui sul rooga vaja on, siis ava kott ja kohe saad kõik, mida tahad!“

Mees tänas ja läks oma teed.

Sisseütlev kääne.

Harjutus 153. Kirjuta järgmised laused! Harvendatult trükitud sõnad kriipsuta alla ja jämedama kirjaga trükitud lõpp kirjuta värviliselt!

Sisseütlev kääne.

Töölised ruttasid vabrikusse (kuhu?).
Ema sõnad mõjusid väga lapsesse (kellesse?).
Poiss lõi kirvepuusse (kuhu? millesse?).
Lapsed istusid autosse (kuhu? millesse?).
Õpetaja tuli klassi (kuhu?).
Isa sõitis linna (kuhu?).

Kui sõna vastab küsimusele **kellesse? kuhu? millesse?**, siis on ta **sisseütlevas** käändes. Sisseütleva käände lõpp on harilikult **-sse**.

Harjutus 154. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes!

Sisseütlev kääne.

1. Pioneerid läksid (männik) suusatama.
2. Õpilane kirjutas (kaustik) luuletuse.
3. Pidupäeval kogunes (koolimaja) palju inimesi.
4. Reisijad astusid (lennuk).
5. (Käitis) vajati masinakirjutajat.
6. (Taevas) ilmusid tumedad pilved.
7. Varblane lendas (pesa).
8. (Kivi) puuriti auk.
9. Haavatud viidi (haigla).
10. Kõik ma panin (paber), raiusin kõik (raamat).
11. Pall läks (aken).
12. Kalevipoeg laulis lehed (lepik), kukulinnud (kuusik).

Harjutus 155. Koosta lauseid! Antud sõnad aseta sisseütlevasse käändesse! Sõnale sisseütlevas käändes tõmba joon alla!

S i s s e ü t l e v k ä ä n e .

(kellesse? millesse? kuhu?)

Pudel, aken, paber, müts, kell, peegel, kahur, kapp, toop.

Näidis: Ema kallas piima pudelis.

Harjutus 156. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes!

K u h u ?

1. Lapsed läksid (mets) marjule.
2. Marjad pandi (korv).
3. Õpilased lähevad (klass).
4. Vahetunnil läheme (koridor).
5. Panin uue kuue (kapp).
6. Valasin piima (kauss).
7. Ema, luba mind (õu) mängima!
8. Kas ma pean juba tulema (tuba)?
9. Panin kindad (tasku) ja salli (koolikott).
10. Vares tegi pesa (kaselatv).

Harjutus 157. Kirjuta sulgudes olevad sõnad sisseütlevas käändes!

K e l l e s s e ? M i l l e s s e ? K u h u ?

K o o n d u s .

Meie (salk) võeti vastu uusi pioneere. Kogunesime kommunistlike noorte (tuba). (See ruum) oli tulnud palju noori.

Kõneleja astus (kõnetool). Kuulajad suhtusid (kõne) tähelepanelikult. (Pioneerid) jättis koosolek üleva mulje. Ka meie (vanemad) jättis rühmakoondus hea mulje.

Seesütlev kääne.

Harjutus 158. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõna ja sõna lõpp kriipsuta alla!

Seesütlev kääne.

Maja s (kus? milles?) lõpetati remont.

Metsa s (kus? milles?) saeti puid.

Õuna s (milles? kus?) on seemned juba valminud.

Selles **õpilase s** (kelles?) on palju elurõõmu ja püsivust.

Minu **sõbra s** (kelles?) leegitseb suur isamaa-armastus.

Kui sõna vastab küsimusele **kelles? milles? kus?**, siis on ta **seesütlevas** käändes.

Harjutus 159. Kirjuta sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes! Sõna järele kirjuta küsimus!

Seesütlev kääne.

1. Sportlased suusatasid (mets).
2. (Õis) oli mesilane.
3. (Raamat) oli huvitavaid pilte.
4. (Lepik) on kevadel palju lilli.
5. Minu (king) on auk.

Näidis: Sportlased suusatasid metsas (kus?).

Harjutus 160. Kirjuta sulgudes olevad sõnad seesütlevas käändes!

Seesütlev kääne.

Kelles? Milles? Kus?

Nõukogude (Liit) hoolitsetakse noorte eest väga. Meie pioneerirühm viibis (laager) kolm nädalat. Elasime (kaunis puhkekodu). Iga päev suplesime (meri) ja jalutasime (park). Meid toitlustati neli korda (päev). Kella 5 ja 7 vahel viibisime (saal) ja kuulasime raadiot. Käisime ka (raamatukogu) raamatuid laenutamas.

Harjutus 161. Kirjuta järgnev pala! Harvendatult trükitud sõnadele tõmba joon alla ja sõna järele sulgudesse kirjuta küsimus!

Üksteist päeva taigas.

Kolm Nõukogude Liidu naislendurit lendas Moskvast Kaug-Idasse. Lendurid asusid lennukisse ja sõit algas. Sõideti enam kui 6000 km. Paagis lõppes bensiin. Lennuk pidi maanduma. Üks naislendureist hüppas langevarjuga alla ja maandus suures metsas. Ta oli täiesti üksi. Esimese öö veetis ta taigas. Neljandal päeval nägi ta lennukeid, need lendasid lõunasse. Naislendur läks samas suunas. Mõne päeva pärast kohtaski ta lennukit ja lendureid. Suure rõõmuga asuti lennukisse ja sõit algas Moskvasse.

Alaltütlev kääne.

Harjutus 162. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla!

Alaltütlev kääne.

Ma sain **isa lt** (kellelt?) uued suusad.

Meie salk sai **pioneerijuhi lt** (kellelt?) kiita.

Poiss kukkus **tooli lt** (millelt?) maha.

Raamatu lt (millelt?) võeti mäördunud katepaber.

Kui sõna vastab küsimusele **kellelt?** või **millelt?**, siis on ta **alaltütlevas** käändes.

Harjutus 163. Kirjuta sulgudes olevad sõnad alaltütlevas käändes!

Alaltütlev kääne.

(kellelt? millelt?)

1. (Sõdur) oodati kangelastegu.
2. (Lennuk) visati pomme vaenlase kindlustustele.
3. Mu onu pääses hukkuvalt (laev).
4. Lapsed said (ema) maiustusi.
5. Kinnominekuks paluti (direktor) luba.
6. Sain oma (sõber) raamatu.

Harjutus 164. Koosta lauseid järgmistest alaltütlevas käändes olevatest sõnadest! Sõna järele kirjuta küsimus!

Alaltütlev kääne.

Katuselt, õpetajalt, sõbralt, laevalt, linnult, töoliselt, palitult, sepalt, korrapidajalt.

Kaasaütlev kääne.

Harjutus 165. Kirjuta laused vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnadele tõmba joon alla!

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

1. Kalurid sõitsid **paadi ga** (mille ga?) merele.
2. Ma õppisin koos **sõbra ga** (kelle ga?).
3. Käisin **Muri ga** (kelle ga?) karjas.
4. Laine juuksed on seotud punase **paela ga** (mille ga?).
5. Antsu õde mängib **nuku ga** (mille ga?).
6. Õpetaja kirjutas tahvlile **kriidi ga** (mille ga?).
7. Mis on juhtunud sinu uue **kinga ga** (mille ga?)?

Kui sõna vastab küsimusele **kellega?** või **millega?**, siis on ta **kaasaütlevas** käändes. Kaasaütleva käände lõpp on **-ga**.

Harjutus 166. Kirjuta sulgudes olevad sõnad kaasaütlevas käändes! Sõnale kaasaütlevas käändes tõmba joon alla!

K a a s a ü t l e v k ä ä n e.

(kellega? millega?)

1. Käisin (taat) metsast puid vedamas.
2. Haige sõitis (auto) haiglasse.
3. Sinu (vend) on lõbus vestelda.
4. Väike pioneer rõõmustas (laul) oma seltsimehi.
5. Kaunistasime klassi (loosung).
6. Ema tõi piima (kann) lauale.
7. Üllatasin ema kauni (kink).
8. Kas sa saad ka (õppimine) hästi toime?

Harjutus 167. Koosta lauseid! Sõnale kaasaütlevas käändes tõmba joon alla!

K a a s a ü t t l e v k ä ä n e.

Vennaga, linnuga, raamatuga, leivaga, lumega, päike-sega, aastaga, palliga, masinaga, veduriga, autojuhiga, aja-lehega.

Näidis: Läksin kinno koos v e n n a g a (kellega?).

Ilmaütlev kääne.

Harjutus 168. Kirjuta järgnevad laused! Harvendatult trükitud sõnades kriipsuta alla lõpp **-ta**!

Ilmaütlev kääne.

Poiss läks karja ilma koerata (kelleta?).

Ma jäin täna ilma piimata (milleta?).

Õpilane ei lähe kooli ilma raamatuta (milleta?).

Keegi ei ela ilma veeta (milleta?).

Mul on kodus igav olla ilma õeta (kelleta?).

Kui sõna vastab küsimusele **kelleta?** või **milleta?**, siis on ta **ilmaütlevas** käändes.

Harjutus 169. Kirjuta sulgudes olevad sõnad ilmaütlevas käändes! Ilmaütleva käände lõpp **-ta** kriipsuta alla!

Ilmaütlev kääne.

(kelleta? milleta?)

Maad ei kaevata (labidas).

Kooli ei minda (pliiats).

Poiss jäi noorelt (isa).
Uus maja on veel (katus).
Kevad ei ole (lill).
Ära mine välja (mantel)!
Taim ei kasva (valgus).
Kas sa käisid (sõber) kinos?
Keegi ei või olla (töö).
Ära jäta kuube (nööp)!

Harjutus 170. Koosta lauseid! Sõnadele ilmaütlevas käändes tõmba joon alla ja sulgudesse kirjuta küsimus!
Vihmata, kellata, autota, lambata, terviseta, tööta, lumeta, pannita, majata, prillita, püssita.

Näidis:

Ilmaütlev kääne.

Vihmata (milleta?) ei kasva rohi.

Harjutus 171. Kirjuta kriipsu asemele õige lõpp!

K ü n d m a s .

Isa kündis Kõrvi— (kellega?) väljal. Maa— (millesse?) tekkisid sirged vaod. Naabripõllul nägi isa traktori— (mida?) kündmas. Isa peatas hobuse, et kõnelda traktori— juhi— (kellega?). Hobune muutus rahutuks, ta ei tahtnud olla töö— (milleta?). Isa lõpetas künni ja läks hobuse— (kellega?) koju. Hobuse viis ta kopli— (kuhu?).

Pärast õhtusööki heitis isa kohe voodi— (kuhu?).

Harjutus 172. Tee tabel vihikusse! Jämedama kirjaga trükitud sõnad ja sõnaosad kriipsuta alla!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käände nimetus	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	kalur
Omastav	kelle?	kaluri
Osastav	keda?	kaluri t
Sisseütlev	kelle sse?	kaluri sse
Seesütlev	kelle s?	kaluri s
Alaltütlev	kelle lt?	kaluri lt
Kaasaütlev	kelle ga?	kaluri ga
Ilmaütlev	kelle ta?	kaluri ta

Mitmus.

Käände nimetus	Küsimus	Käänete lõpud
Nimetav	kes?	kalurid
Omastav	kelle?	kalurite
Osastav	keda?	kalureid
Sisseütlev	kelle sse?	kalurite sse
Seesütlev	kelle s?	kalurite s
Alaltütlev	kelle lt?	kalurite lt
Kaasaütlev	kelle ga?	kalurite ga
Ilmaütlev	kelle ta?	kalurite ta

Käänete lõpud **-sse, -s, -lt, -ga, -ta** liituvad sõna omastavakäändelise kuju ehk tüve külge.

Harjutus 173. Kirjuta järgnev pala! Jämedama kirjaga trükitud sõna järele kirjuta sulgudesse õige küsimus!

Meie kiisu.

Meil oli väike **kiisu** (). Ta meeldis kõigile. Aga meie Muri ei armastanud **kiisut** (). Parema meelega hoidus ta **kiisu** () eest kõrvale. Aga **kiisusse** () ei puutunud need koera vigurid sugugi. Kuid **kiisus** () kasvas siiski aegamööda ebasõbralikkus koera vastu. Kui **kiisult** () küsiti: „Kus koer on?“, siis tõmbas kiisu küüru selga ja muutus vihaseks. Eriti armastas **kiisuga** () mängida väike Ants. Õhtuti oli poisiga kohe raske. Ta ei tahtnud jääda **kiisuta** () magama.

Harjutus 174. Tee tabel vihikusse! Vaata, milliseid käändeid saab moodustada omastava käände järgi!

Käänata: vana tool.

Ainsus.

Käände nimi	Küsimus	Käänete lõpud
Omastav	mille?	vana tooli
Sisseütlev	mille sse?	vana sse tooli sse
Seesütlev	mille s?	vana s tooli s
Alaltütlev	mille lt?	vana lt tooli lt
Kaasaütlev	mille ga?	vana tooli ga
Ilmaütlev	mille ta?	vana tooli ta

Ka mitmuse nimetav (mis?) **vana d tooli d** moodustatakse ainsuse omastava järgi.

Mitmus.

Käände nimi	Küsimus	Käänete lõpud
Omastav	mille?	vanade toolide
Sisseütlev	mille sse?	vanade sse toolide sse
Seesütlev	mille s?	vanade s toolide s
Alaltütlev	mille lt?	vanade lt toolide lt
Kaasaütlev	mille ga?	vanade toolide ga
Ilmaütlev	mille ta?	vanade toolide ta

Harjutus 175. Kirjuta tabelis ainsuse omastavas käändes olevad sõnad ainsuse kaasaütlevasse käändesse!

K a a s a ü t l e v k ä ä n e .

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
Soo	sooga
jää	
kelgu	
muti	
lamba	
sambla	
kepi	
saapa	
kaika	
männi	
pardi	
jutu	
koi	
pildi	
raamatu	

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Kaasaütlev kellega? millega?
Soode jääde kelkude muttide lammaste sammalde keppide saabaste kaigaste mändide partide juttude koide piltide raamatute	soodega

Harjutus 176. Kirjuta tabelis antud sõnad sisseütlevasse käändesse!

Sisseütlev kääne.

Ainsus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
Sepa hundi pommi	sepasse

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
lipu kulli püssi tiigi puu sõbra adra vabriku krae lille	

Mitmus.

Omastav kelle? mille?	Sisseütlev kellesse? millesse?
Seppade huntide pommide lippude kullide püsside tiikide puude sõprade atrade vabrikute kraede lillede	seppadesse

Harjutus 177. Kirjuta eelmine tabel nii, et sõnad omastavas käändes oleksid algul ainsuse ilmaütlevas ja siis mitmuse ilmaütlevas käändes!

Harjutus 178. Kirjuta järgnev pala! Harvendatult trükitud sõnade järele kirjuta õiged küsimused!

Kluttkõrv.

Kluttkõrv ehk Klutt oli ühe noore jänese (kelle?) nimi. Kluttkõrv elas oma emaga () soos (). Ema läks toitu otsima, aga Klutt jäi pesasse (). Tal hakkas emata () igav. Jänes () hüppas pesast välja. Läheduses kasvavalt puult () tõusis lendu imeulik lind. Siis nägi Klutt hiirt (), kes millegi pärast oli väga ärevuses.

Harjutus 179. Järgnevas palas kirjuta sulgudes olevad sõnad nii, nagu on õige!

Vana hobune.

I.

Sellest on möödunud juba mitu (aasta), kui juhtus järgmine lugu. Me töötasime isaga (aed). Isa kaevas (maa) ja mina rehitsesin (peenar). Minu õde Liina mängis (liiv). Äkki jooksis me juurde vana koer Poiku. Ta võttis (hammas) isa kuuesiilust kinni ja hakkas teda rebima. Isa lõi labida (maa) püsti ja järgnes koerale.

II.

Isa jõudis (koer) maanteele. Seal peksis keegi mees oma vana (hobune). Tee oli põhjatu ja koorem oli vajunud (pori). Hobune ei jaksanud (koorem) sealt välja tõmmata. Koer hakkas (mees) peale haukuma. Mehed aitasid hobusel koorma (pori) välja tõmmata.

Harjutus 180. Täida lüngad! Sõna järele, mille asetad lünka, kirjuta õige küsimus!

T u l e k a h j u t u r b a r a b a s .

Meie küla lähedal oli suur Sellest rabast korjasid kõik elanikud seinte toppimiseks. Karja ei lastud. Ka kartsid minna rabasse.

Kord oli kuiv suvi. Rohi kõrbes ja rabagi kuivas ära. Inimesed hakkasid loomi karjatama. Kord tegid poisid karjas Tulest süttis kogu raba. Külavolinik jooksis majast ja kutsus raba kustutama.

Harjutus 181. Kirjuta harjutuses kriipsu asemele õige täht!

S o o .

Soo— (mida?) ei ole enam tunda. Kollendavad viljavälja— (mis?), haljendavad nurme— (mis?), ilus sindlikatuse— (millega?) maja ühes muude hoonete— (millega?) pakuvad meeldivat pilti. Viljaväljade— (millelt?) kajab laul. Rukkilõikaja— (kes?) liiguvad pikkade ridadena. Endis— läbipääsematu— soo— (mida?) ei ole enam. Soost lookleb nüüd maantee läbi.

Harjutus 182. Lõpeta tabelis sõna **ratas** käänamine! Jämedama kirjaga trükitud tähed kriipsuta alla!

K ä ä n a m i n e.

Käänded	Küsimused	Ainsus	Mitmus
Nimetav	mis?	ratas	rattad
Omastav	mille?	ratta	rataste
Osastav	mida?	ratast	rattaid
Sisseütlev	millesse?	rattasse	ratastesse
Seesütlev	milles?
Alaltütlev	millelt?
Kaasaütlev	millega?
Ilmaütlev	milleta?

Harjutus 183. Kääna eelmise tabeli eeskujul: **mõte, ketas, rukis, mätas!**

Harjutus 184. Lõpeta tabelis sõna **tark** käänamine!

K ä ä n a m i n e.

Käänded	Küsimused	Ainsus	Mitmus
Nimetav		tark	targad
Omastav		targa	tarkade
Osastav		tarka	tarku
Sisseütlev		targasse	tarkadesse
Seesütlev	
Alaltütlev	
Kaasaütlev	
Ilmaütlev	

Harjutus 185. Kääna eelmise tabeli eeskujul: **virik, oder, sõber, ader!**

Harjutus 186. Kääna sõnu **lipp, kepp, lapp** neljas käändes!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipp, kepp, lapp
Omastav (mille?)	lipu,
Osastav (mida?)	lippu ,
Sisseütlev (millesse?)	lipusse,

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	lipud, kepid, lapid
Omastav (mille?)	lippude ,
Osastav (mida?)	lippe ,
Sisseütlev (millesse?)	lippudesse ,

Harjutus 187. Kääna sõnu **kütt, mutt, vutt** neljas käändes!

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes?)	kütt, mutt, vutt
Omastav (kelle?)	küti,
Osastav (keda?)	kütti ,
Sisseütlev (kellesse?)	kütisse,

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (kes?)	kütid, mutid, vutid
Omastav (kelle?)	küttide,
Osastav (keda?)	kütte,
Sisseütlev (kellesse?)	küttidesse,

Harjutus 188. Kääna sõnu **nukk, tikk, pakk!**

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukk, tikk, pakk
Omastav (mille?)	nuku,
Osastav (mida?)	nukku,
Sisseütlev (millesse?)	nukusse,

Mitmus.

Käänded	Sõnad
Nimetav (mis?)	nukud, tikud, pakid
Omastav (mille?)	nukkude,
Osastav (mida?)	nukke,
Sisseütlev (millesse?)	nukkudesse,

Harjutus 189. Kirjuta sulgudes olevad sõnad mitmuses!

Mitmus.

1. (Pikk latt) on aia ääres.
2. Minu õe lelud on (nukk, kukk ja kepp).
3. (Sukk, sokk ja rätt) on nööril.
4. Majadel lehvivad (punane lipp).
5. (Kott) olid aidas.
6. (Kokk) panid (pott) pliidile.
7. Meie kassil on valged (käpp).

Harjutus 190. Kirjuta kriipsu asemele **p** või **pp**!

K a s p v õ i pp?

1. Se—a käed on tugevad.
2. Meie kolhoosis on kaks osavat se—a.
3. Majavalitseja ostis uue li—u.
4. Kas teil ei ole li—u?
5. Ma tegin ilusa nu—u.
6. Vanaisa kepil ei ole nu—u.
7. Le—a ladvas oli linnupesa.
8. Maja taga kasvab mitu le—a.
9. Ka—a sees on vesi.
10. Vanaema pesi ka—a.

Harjutus 191. Kirjuta kriipsu asemele **t** või **tt**!

K a s t v õ i tt?

1. Ko—i sees on nisuterad.
2. Ema nõelus ko—i.
3. Isa ostis uue ke—i.
4. Meil ei ole ke—i.
5. Tädi kinkis mulle ilusa ma—i.

6. Naabritalus on mitu vanaaegset ma—i.
7. Õpetaja jutustas meile ilusa ju—u.
8. Ära aja tühja ju—u!
9. Isa tõi metsast uue la—i.
10. Raadioantenniks vajati pikka la—i.

Harjutus 192. Kirjuta kriipsu asemele **k** või **kk**!

K a s k v õ i k k ?

1. Ema riputas nõõrile märja su—a.
2. Aili kodus su—a.
3. Ajasin ku—e kuuri.
4. Ära löö ku—e!
5. Tisler võttis la—ipudeli.
6. Tööstusse toodi la—i.
7. Lukksepp tegi uue lu—u.
8. Isa ostis kaks uut lu—u.

Harjutus 193. Koosta lauseid järgmistest sõnadest: lapi — lappi, supi — suppi, tiku — tikku, siku — sikku, püti — pütti, roti — rotti. Need sõnad kriipsuta alla!

Pealkirjaks: L a u s e t e k o o s t a m i n e .

Harjutus 194. Kirjuta järgnevad laused! Sulgudes olevad sõnad kirjuta mitmuses ja kriipsuta alla!

Mitmus.

1. (Kepil) on ilusad nupud.
2. (Kütiga) on lõbus vestelda.
3. Raskete (pakiga) on halb reisida.
4. Vanaisa tõi (kapaga) kalja.

5. Ärge torkige toiduaineid (näpuga)!
6. Kõigil (kapil) on lukud ees.
7. (Potis) keevad kapsad.
8. (Kotis) oli palju ilusat nisu.
9. Ära käi põrandal (sokiga)!
10. Kas andsite (sikule) süüa?
11. (Pütis) hoitakse piima.

Näidis: Keppidel on ilusad nupud.

Harjutus 195. Kääna sõnu **hüpe, kate, lõke!**

K ä ä n a m i n e.

Ainsus.

Käänded ja küsimused	Sõnad
Nimetav (mis?)	hüpe, kate, lõke
Omastav (mille?)	hüppe, ,
Osastav (mida?)	hüpet, ,
Sisseütlev (millesse?)	hüppesse, ,

Mitmus.

Nimetav (mis?)	hüpped, katted, lõkked
Omastav (mille?)	hüpete, ,
Osastav (mida?)	hüppeid, ,
Sisseütlev (millesse?)	hüpetesse, ,

Harjutus 196. Kirjuta sulgudes olevad sõnad nii, nagu on vajalik!

Kolhoosi esimees ostis uue (äke). Kellasepp parandas kella (riike). Pioneerid süütasid (lõke). Õpetaja oli poiste ühise (ettevõtte) poolt. Lapsed leidsid ilusa (kepp). Isa ostis raadioantenniks pika (latt). Ma leidsin huvitava (mõtte). Vanaema kinkis Ellile sünnipäevaks (nukk). Lambad magasid karjamaal (lepp) all.

PÖÖRDSÕNA MUUTEID LAUSES.

Harjutus 197. Kirjuta harjutus! Harvendatult trükitud sõnadele tõmba joon alla!

Veetilga elukäik.

Mere rüpes tantsisid väikesed veetilgad. Uks neist püüdis ikka kõrgemale karata. Ta palus päikest, et see ta üles tõmbaks. Päike saatis oma kiired alla. Nad võtsid veel hulga teisigi tilku kaasa.

Sõnad **tantsisid**, **püüdis**, **palus** jne. näitavad tegevust. Tegevust näitavad sõnad on **pöörd sõnad**.

Harjutus 198. Jämedama kirjaga trükitud sõnaosadele tõmba joon alla!

Pöörd sõna muuted.

Olevik	Minevik
Ma kirjutan	Ma kirjutasin
Sa kirjutad	Sa kirjutasid
Ta kirjutab	Ta
Me kirjutame	Me
Te kirjutate	Te
Nad kirjutavad	Nad

Harjutus 199. Kirjuta tegevust näitavad sõnad (pöörd-sõnad) olevikus ja minevikus! Sõna lõpu kriipsuta alla!

Pöörd sõ na muu te d.

Olevik	Minevik
Ma õpin	Ma õppisin
Sa	Sa
Ta	Ta
Me	Me
Te	Te
Nad	Nad

Pöörd sõ na muutmist nimetatakse **pööramiseks**.

Harjutus 200. Kirjuta järgnev pala! Pöörd sõ na de le tõmba joon alla!

Kraavikaevajad.

Väledasti käivad kraavikaevajate labidad, tõusevad turjad ja vajuvad käed. Pehme sitke mulla ajavad nad hunnikusse. Kidurad põsakesed kisuvad nad välja. Hall vanamees seob põõsad puntrasse, poeg teeb koormat. Kraavid imuvad musta sogast vett täis, neid mööda liigub vesi jõe poole.

Harjutus 201. Kirjuta järgnev pala! Pöörd sõ na d kirjuta olevikus ja kriipsuta alla!

V a n a e m a a e d.

Maja ees tee ääres oli väike aiake, kus kasvas roosipõõsas. See põõsas läks iga aastaga suuremaks. Seal kasvas ka suur õunapuu. Aia ääres seisis kolm ploomipuud, mille marjad maitseid toorelt päris hästi. Kuidas nad valmilt maitseid, seda ma ei tea, sest nad lõppesid alati enne otsa, kui küpseks said.

Harjutus 202. Kirjuta lünka üks pöörd sõna! Sõnad vali alt sulgudest!

K a r u p o j a d.

Kui karupojad päikest ja metsa, nad rõõmsaks ja lumes hullama. Nad olid ju lume all koopas ja nüüd alles esimest korda vabasse maailma. Inimesi nägid karupojad esimest korda ega neid sugugi. Emakaru polnud neid veel inimesi kartma.

(hakkasid / muutusid / nägid / sattusid / õpetanud / kartnud / sündinud)

Harjutus 203. Kirjuta lühilause t e g a, mida õpilane teeb koolis!

Mida õpilane teeb koolis.

Õpilane läheb kooli. Õpilane paneb riided rieteruumi. Õpilane astub klassi. (Jätka ise!)

Harjutus 204. Kirjuta palakeses olevad pöörd sõnad olevikus! Muudetud sõnadele tõmba joon alla!

P õ d r a e m a.

Kord pakasel ajal ööbis põdraema vasikaga tihedas haavapadrikus. Hakkas koitma. Taevast tõmbus roosaks ja

mets seisis valgena ja vaiksena. Peenike läikiv härmatis kattis oksti ja põtrade selgi. Põdrad tukkusid.

Järsku kuuldus kuskilt õige lähedalt lumekrudin. Põdraema muutus valvsaks. Midagi halli vilksatas puude vahelt.

Harjutus 205. Tee tabel! Jämedama kirjaga trükitud sõnad kriipsuta alla!

K ü s i m u s i .

Ainsus	Mitmus
Kas ma töotan?	Kas me töötame?
Kas sa õpid?	Kas te õpitate?
Kas ta joonistab?	Kas nad joonistavad?

Harjutus 206. Lõpeta tabelis poolikud sõnad ja laused! Lause lõppu pane õige märk!

K ü s i m u s i .

Ainsus	Mitmus
Kas ma sõidan?	Kas me
Kas sa võta
Kas ta valva
Kas ma
Kas
Kas

Harjutus 207. Kirjuta järgnevad laused mitmuses!

Ainsus ja mitmus.

I.

Ainsus. 1. **Ma** hakk**an** nüüd maale sõit**ma**.

Mitmus. **Me** hakkame nüüd maale sõit**ma**.

2. Miks **sa** jooksed nii kiiresti?
.....

3. Küll **ta** laulab hästi!
.....

II.

1. Kas **sa** jõid juba piima?
.....

2. **Sa** jätsid täna oma töö tegemata.
.....

3. **Ta** käib nüüd keskkoolis.
.....

Harjutus 208. Kirjuta järgnevad laused mitmuses!

Tütarlaps mängib õues. Ta otsib kivikesi. Ta viskab kivikesed jõkke. Siis tütarlaps läheb metsa. Siin lind laulab. Varane lill juba õitseb. Väike orav hüppab okstel. Puude vahelt vilksatab jännes. Ta kardab. Tütarlaps korjab lilli ja viib need koju. Nüüd lill lõhnab toas ja rõõmustab inimesi.

JAATAV JA EITAV KÕNE.

Harjutus 209. Kirjuta pöörd sõnade tabel vihikusse ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

Jaatav kõne	Eitav kõne
Ma õpin. Sa õpid. Ta õpib. Me õpime. Te õpite. Nad õpivad.	Ma ei õpi. Sa ei õpi. Ta ei õpi. Me ei õpi. Te ei õpi. Nad ei õpi.

Harjutus 210. Moodusta jaatavaist lauseist eitavaid lauseid!

Jaatav kõne	Eitav kõne
Ma loen.	Ma ei
Sa sööd.	Sa ei
Ta kõnnib.	Ta ei
Me laulame.	Me ei
Te võtate.	Te ei
Nad mängivad.	Nad ei

Harjutus 211. Kirjuta järgnevad laiendamata lihtlauseid eitaval kujul!

Te kannate. Nad mõtlevad. Ma julgen. Me tuleme. Sa sööd. Ta naeratab. Ma magan. Ta kukub. Me hüppame. Te

lökkate. Nad rikuvad. Sa imestad. Nad kütavad. Sa nõuad.
Ma tukun. Ta mõtleb. Te sõidate.

Näidis: Te ei kanna. Nad ei mõtle.

Harjutus 212. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

Pöörd sõnade muutmine.

Sa ei anna.	Ei tohi anda.
Ära murra!	Ei suuda murda.
Ta ei künna.	Ei oska künda.
Ma ei tule.	Ei saa tulla.
Ole tõsine!	Ei saa olla.
Ära mine!	Ei maksa minna.

Harjutus 213. Koosta laiendatud lihtlauseid sõnadega: anna, anda, ole, olla, mine, minna, tule, tulla, murra, murda, künna, künda!

Harjutus 214. Kirjuta lünkadesse **nn** või **nd**, **rr** või **rd**, **l** või **ll**, **n** või **nn** ja kriipsuta need alla!

Lauseid.

Ma ei saa täna teile tu—a, sest mul on vaja kesapõldu kü—a. Kü—a vagu lõpuni! Mi—e aeda, aga lilli ei tohi mu—a! O—e siis tõsine, kui on põhjust tõsine o—a! A—a lapsele piima juua, keetmata vett ei tohi talle a—a! Mi—e kohe poodi, sest hiljem ei saa enam poodi mi—a.

Harjutus 215. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud kaashäälikud!

Pöördsonade muutmine.

Ma ei võta.	Ei jaksa võtta.
Ma ei peta.	Ei tohi petta.
Ma ei küta.	Ei ole vaja kütta.
Ma ei kata.	Ei taha katta.
Ära jäta!	Ei raatsi jätta.
Ära nuta!	Ei maksa nutta.

Harjutus 216. Koosta laiendatud lihtlauseid sõnadega: nuta, nutta, kata, katta, jäta, jätta, küta, kütta, peta, petta, võta, võtta!

Harjutus 217. Kirjuta lünka puuduv **t** või **tt**!

t või **tt**.

Võ—a korv ja aita emal kartuleid võ—a! Jä—a kass rahule! Võiksid kassi rahule jä—a!

Pole enam vaja ahju kü—a, kü—a ainult pliiti!

Ka—a laud kiiremini! Nii hilja pole enam vaja lauda ka—a!

Ära nu—a, väike sõber, ei enam ole vaja nu—a!

MA-TEGEVUSNIMI.

Harjutus 218. Kirjuta laused vihikusse ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

ma-tegevusnimi.

1. Poisid pidid ruttama (mida tegema?).
2. Eevi õpib joonistama (mida tegema?).
3. Õpilased läksid saali võimlema (mida tegema?).
4. Kass on väle hüppama (mida tegema?).

Pöördsõna vormi, mis vastab küsimusele **mida tegema?**, nimetatakse **ma-tegevusnimeks**.

Harjutus 219. Kirjuta pöördsõnu ma-tegevusnimes!
Püüa leida vastandsõnu!

ma-tegevusnimesid.

- | | |
|-------------|-----------|
| 1. leidma | kaotama |
| 2. avama | sulgema |
| 3. andma | võtma |
| 4. | |
| 5. | |
| 6. | |
| 7. | |
| 8. | |
| 9. | |
| 10. | |

Harjutus 220. Kirjuta välja järgnevast palast kõik ma-tegevusnimed! Pealkirjaks pane: ma-tegevusnimed.

J ä ä m i n e k .

Jääpangad hakkasid mürinal liikuma. Kõik ruttasid jõe äärde vaatama jääminekut. Laura hüppas kaldaäärsele jää-tükile. Nüüd sündis midagi, mis sündis karjatama kaldal-viibijaid ja pani tarduma vere Pritsu südames. Jäätükk eemaldus kaldast ja hakkas veskitammi poole ujuma. Laura hakkas kalda poole jooksuma. Prits ei jäänud ootama ega kõhklema, vaid ruttas Laurat päästma. Tubli lati abil sai noormees päästmistöega hakkama.

Harjutus 221. Kirjuta lausesse puuduv ma-tegevus-nimi!

K e v a d e l .

1. Päike hakkab kõrgemalt.
2. Nüüd on lumi kiire
3. Kuldnokad on tulnud ja asuvad pesa
4. Juba hakkab rohigi
5. Varsti hakkavad sinililled
6. Lapsed lähevad metsa lilli

DA-TEGEVUSNIMI.

Harjutus 222. Kirjuta järgnevad laused ja tõmba jämedama kirjaga trükitud tähtedele joon alla!

da - t e g e v u s n i m i .

1. Anne armastab laulda (mida teha?).
2. Peedu kardab hüpata (mida teha?).

3. Isa tahab lugeda (mida teha?).
4. Tulega ei tohi mängida (mida teha?).
5. Ma ei suuda enam kelku lükata (mida teha?).

Pöördsõna vormi, mis vastab küsimusele **mida teha?**, nimetatakse **da-tegevusnimeks**.

Harjutus 223. Kirjuta pöördsõnu da-tegevusnimes! Püüa leida vastandsõnu!

da - tegevusnimi.

- | | |
|-------------|-----------|
| 1. tuua | viia |
| 2. lükata | tõmmata |
| 3. anda | võtta |
| 4. osta | müüa |
| 5. | |
| 6. | |
| 7. | |
| 8. | |
| 9. | |
| 10. | |

Harjutus 224. Kirjuta järgnevast palast välja kõik harvendatult trükitud da-tegevusnimed! Pealkirjaks pane: da - tegevusnimed.

S ü n n i p ä e v .

Ulehomme on ema sünnipäev. Pidasime eile nõu, kuidas seda päeva pühitseda. Oli vaja otsustada, mida kingida emale. Isa lubas anda igapähele 10 rubla kingituste ostmiseks. Isa ise tahab tuua emale lilli. Mina tahan

osta ilusa puust karbi ja selle anneta da emale. Karbis on emal hea hoida õmblustarbeid. Vend otsustas saagida ja lõhkuda puid ja neid kööki kanda. Õde lubas küpsetada suure kringli. Tädi lubas aidata munakooki hõõruda. Minu ülesandeks on lauda katta ja lilled lauale asetada. Tahame emale rõõmu valmistada ja teda üllatada, kui ta töölt koju tuleb.

Harjutus 225. Lõpeta järgnevad lihtlauseid!

da - tegevusnimi.

1. Lapsed ei tahtnud enam õues
2. Nad kavatsesid toas
3. Elsa ei armasta peenraid
4. Ta tahaks
5. Relvaga ei tohi
6. Pole enam tarvis

Harjutus 226. Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

Käsklusi võimlemistunnis.

Seadke end ritta! **Tõuske** varvastele! **Heitke** pikali!
Püüdke paremini! **Täitke** harjutus veel kord! **Andke** pall
käest kätte! **Leidke** ise uusi mängu! **Hüüdke** kõvemini!

Harjutus 227. Moodusta da-tegevusnimest pöörsõna käskiv vorm! Jämedama kirjaga trükitud tähtedele tõmba joon alla!

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
and a	andke
kand a	kandke
sead a	seadke
tead a
leid a
hoid a
jõud a
sõud a
nõud a
püüd a
hüüd a
laul da	laulge
kuul da
luge da
vii a
müü a

Harjutus 228. Kirjuta da-tegevusnimest pöörsõna käskiv vorm! Jämedama kirjaga trükitud tähtedeale tõmba joon alla!

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
lait a	laitke
köit a	köitke
sõit a
võit a
kart a
täit a

da-tegevusnimi	Käsk (mitmuses)
loot a
sööt a
saat a
heit a
peit a
suut a
toit a
võt ta
küt ta
jät ta

Harjutus 229. Kirjuta järgnevad sõnad ma-tegevusnimest minevikku! Kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

Minevik.

ma-tegevusnimi	Minevik
peitma	peitsin
täitma	täitsin
võtma	võtsin
sõitma
kartma
lootma
söötma
saatma

ma-tegevusnimi	Minevik
laitma
suutma
toitma
kütma
jätma
võitma
heitma

Harjutus 230. Tuleta ma-tegevusnimest minevik! Jämedama kirjaga trükitud tähtedele tõмба joon alla!

Minevik.

ma-tegevusnimi	Minevik
andma	andsin
kandma	kandsin
seadma
teadma
leidma
hoidma
jõudma
sõudma
püüdma
nõudma
hüüdma
murdma
kündma

Harjutus 231. Kirjuta järgnevast jutustusest välja pöörd sõnad, mis on minevikus! Pealkirjaks pane: Minevik.

Valvel.

Vaenlased hoidsid oma käes tähtsat kohta. Punaarmee-
lased teadsid, et vaenlased ootasid abiväge. Nad seadsid
valve kõikidele teedele. Hitlerlased püüdsid läbi tungida,
aga jätsid peagi oma asjatud katsed. Meie võitlejad täitsid
oma ülesande ja võitsid vaenlase. Nad jõudsid oma väe-
osa juurde tagasi. Kaaslased väeosas kiitsid neid.

Harjutus 232. Kirjuta eelmises harjutuses väljakirju-
tatud sõnad minevikust ma-tegevusnimena!

Näidis:

ma - tegevusnimi.

1. hoidsid — hoidma
2. teadsid — teadma
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

Harjutus 233. Kirjuta lünka **ts** või **ds**!

Saareheinamaal.

I.

Elna ja Heili sõi—id saarele heinalistele lõunat viima.
Nad võ—id kuurist aerud, kan—id need paati ja sea—id

paadi sõiduvalmis. Nad loo—id varsti jõuda saarele, sest kar—id, et tuul võib tõusta. Lapsed tea—id ju, et vastu—tuult on raske sõuda. Nad sõu—id jõu—asti.

Harjutus 234. Kirjuta lünka **ts** või **ds**!

S a a r e h e i n a m a a l.

II.

Saare rannal lei—id nad soo—a maabumiskoha. Kõi—id paadi vaia külge ja kan—id söögikorvid kaldale. Nüüd hüü—id nad kõvasti, et heinalised kuuleksid. Tüdrukud ka—id laiale kivile lõunalaua. Nad võ—id korvist leiva—viilud, või—id neile võid ja sea—id lihatükid peale.

Harjutus 235. Kirjuta lünka **ts** või **ds**!

S a a r e h e i n a m a a l.

III.

Isa ja poisid jõu—idki sööma. Nad kii—id tütarlapsi, et need jõu—id õigeaks ajaks kohale. Peale sööki hei—id niit—jad puhkama. Tütarlapsed koristasid sööginõud ja pei—id need põõsasse. Siis nad võ—id rehad ja läksid heinu kaa—rutama.

TINGIV KÕNEVIIS.

Harjutus 236. Kirjuta järgnev harjutus ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

Kindel kõneviis	Tingiv kõneviis
Ma võtan sa võtad ta võtab me võtame te võtate nad võtavad	Ma võtaksin sa võtaksid ta võtaks me võtaksime te võtaksite nad võtaksid

Kindel kõneviis väljendab kindlat tegevust olevikus või minevikus.

Tingiv kõneviis väljendab tegevust, mis toimub teatud tingimustel. Näiteks: kui oleks ilus ilm, siis võtaksin oma õe kaasa.

Harjutus 237. Kirjuta järgnevad lihtlauseid tingivasse kõneviisi!

Kindel kõneviis.

Tingiv kõneviis.

- | | |
|-----------------------|-------|
| 1. Ma tulen koju. | |
| 2. Sa loed raamatut. | |
| 3. Ta kirjutab kirja. | |
| 4. Me kelgutame. | |
| 5. Te uisutate. | |
| 6. Nad suusatavad. | |

Harjutus 238. Kirjuta järgnevaist jutustavaist lauseist hüüdlauseid! Tarvita seks tingivat kõneviisi!

- | | |
|-----------------------------|---------------------------|
| 1. Ma olen koolis hoolas. | Oleksin ma koolis hoolas! |
| 2. Isa jõuab täna koju. | |
| 3. Tädi tuleb meile külla. | |
| 4. Päike paistab heledasti. | |
| 5. Kevad tuleb varsti. | |
| 6. Kuldnokk laulab juba. | |

Harjutus 239. Kirjuta järgmised liitlauseid lõpuni!

Tingiv kõneviis.

1. Läheksin jalutama, aga
2. Ema keedaks meile kakaod, kuid
3. Lapsed läheksid isale vastu, kuid
4. Uno õpiks hästi, aga
5. Teie võiksite seda laulu peast laulda, sest
6. Nad võiksid kõnelda nii kõvasti, et
7. Me võiksime tulla varsti, nii et

KÄSKIV KÕNEVIIS.

Ainsus.

Harjutus 240. Kirjuta pöörd sõnade tabel ja kriipsuta alla jämedama kirjaga trükitud tähed!

Kindla kõneviisi olevik	Käskiva kõneviisi ainsus
Ma tulen.	Tule!
Ma mängin.	Mängi!
Ma tean.	Tea!
Ma annan.	Anna!
Ma murran.	Murra!
Ma künnan.	Künna!
Ma kardan.	Karda!
Ma õpin.	Õpi!
Ma võtan.	Võta!
Ma kukun.	Kuku!
Ma hüppan.	Hüppa!
Ma ruttan.	Rutta!
Ma lükkan.	Lükka!

Käskiva kõneviisi ainsuse tuletame kindla kõneviisi olevikust (1. isikus).

Harjutus 241. Moodusta kindla kõneviisi olevikust käskiva kõneviisi ainsus!

Ma loen. Ma lepin. Ma laulan. Ma kiidan. Ma vaatan.
Ma tõttan. Ma tõmban. Ma kaeban. Ma kardan. Ma ketran.
Ma tõukan. Ma tõusen. Ma saen. Ma õmblen. Ma hakkan.

Näidised: Loe! Lepi! Laula!

i kaashääliku ees.

Harjutus 242. Kirjuta järgnev pala ja kriipsuta alla i ja temale järgnev täht!

Matk Mustal merel.

I.

Me istusime laevale, kui algas äike. Ma olin väga rõõmus, sest ma tahtsin läbi elada tormi merel. Me sõitsime välja õhtul. Ilm läks ruttu pimedaks. Lähenev must pilv suurendas veelgi pimedust. Kauguses müristas. Tuul kõvenes ja laev kõikus tugevasti.

Harjutus 243. Kirjuta järgnev pala ja kriipsuta alla i ja temale järgnev täht!

Matk Mustal merel.

II.

Enamik reisijaid tundis end halvasti. Pea käis ringi, tekkis pööritus. Paljud läksid kajutisse ja heitsid sängi. Laevalagi jäi tühjaks. Pilv tormas üha lähemale. Juba tulid madrused laevalaele ja hakkasid kõiki suunama kajuteisse.

Harjutus 244. Kirjuta palast „Matk Mustal merel“ I ja II osast välja kõik sõnad, milles esineb i sõna lõpus!

i sõna lõpus.

Kui, läbi,

Harjutus 245. Kirjuta palast „Matk Mustal merel“ välja kõik sõnad, kus esineb **j**!

Sõnu, milledes esineb **j**.
Välja,

- | |
|---|
| <ol style="list-style-type: none">1. i kirjutatakse kaashääliku ees.2. Sõna lõpus on i (mitte j).3. j kirjutatakse täishääliku ees. |
|---|

Harjutus 246. Kirjuta 15 sõna, milles **i** on kaashääliku ees!

i kaashääliku ees.

Ilus, inetu, ikka, rikas, tikk,

Harjutus 247. Kirjuta 15 sõna, milles **i** on sõna lõpus!

i sõna lõpus.

Tuli, kui, kuri, seni, kuni,

Harjutus 248. Kirjuta 15 sõna, mis algavad **j** tähega!

Sõnu, millede algul on **j**.

Jaam, juba, jälle, jalg, julge,

Harjutus 249. Kirjuta 6 nime, mis algavad **J**-ga!

J nime algul.

Jaan, Juta,

Harjutus 250. Kirjuta 5 nime, mis algavad I-ga!

I n i m e a l g u l .

Ilmar,

Harjutus 251. Kirjuta 15 sõna, milles j on sõna keskel!

j s õ n a k e s k e l .

Välja, küljeli, palju,

RIIM.

Harjutus 252. Kirjuta luuletusest „Karjalask“ välja sõnad, millel on ühesugused lõpud, s. t., mis riimuvad. Riimid kirjuta salmide kaupa.

Riimid.

1. Lahti — vahti; uks — Tuks.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Karjalask.

Lükati pärani lahti
lauda avar uks.
Väraval pidasid vahti
Mihkel, Muri ja Tuks.

Veereb siis aganasari,
lendab sõnnik ja põhk —
lammaste kohkunud kari
kihutab õue kui õhk!

Varsti on väljas ka veised —
Ellik, Lehik ja veel
Maasik, Punik ja teised
aina ammuvad teel.

Jälle nad vabad ja valla,
jooksevad hullamishoos —
tormavad tanumast alla,
mõnel sarvedki koos.

Talled vaid kepsu löövad,
jooksevad — kätte ei saa.
Lehmad ju rohtu söövad,
nii et ragiseb maa.

Harjutus 253. Kirjuta antud sõnadele riimuvaid sõnu!

R i i m e .

Sind — lind
söüb —
päike —
talud —
maru —
sõitsime —
hallid —
andsin —
löö —
maja —

HARJUTUSI KORDAMISEKS JA ETTEUTLUSTEKS.

Harjutus 254. Pane lause lõppu vastav kirjavahemärk!

Jutustav, küsi- ja hüüdlause.

Mahl.

1. Läksime vanaisaga kaasikusse mahla laskma
2. Vanaisa puuris kasesse augu ja pani mahlatila sisse
3. Kas kasel peaks olema valus, kui puuritakse
4. Juba voolaski mahl pange
5. Küll maitses mahl hästi
6. Ja kui tore oli jook siis, kui ta käärima läks
7. Kui kaskedele ilmusid lehekesed, lõpetas vanaisa mahlalaskmise

Harjutus 255. Kirjuta eelmisest harjutusest välja kõik liitlauseid! Pealkirjaks pane: Liitlauseid:

Harjutus 256. Lõpeta järgmised poolikud liitlauseid!

Aias.

I.

1. Päike oli juba kõrgel, kui
2. Jõudsin kaks peenart rohida, kui
3. Pärast hommikueinet tuli ka ema aeda tööle, et
4. Pärast lõunat pidime hakkama kastma, kuid
5. Müristas õige kõvasti, nii et
6. Töötasime nüüd kähku, sest

Harjutus 257. Lõpeta järgmised poolikud liitlaused!

A i a s.

II.

1. Jooksime küll kiiresti tuppa, aga
2. Pärast vihmavalangut läksime aeda vaatama, mida . . .
3. Oli rõõm näha, kuidas
4. Ruttasin oma peenra juurde vaatama, mis
5. Porgandid olid veel natuke longus, aga
6. Sinna oli palju vett kogunud, kus

Harjutus 258. Kirjuta kahekõne!

L a p s ja l i n d .

(Kahekõne.)

„Linnuke, siin on sulle tükk võileiba!“

„Täna, lapsuke, aga ma ei söö võileiba.“

„Ei söö? Kas sulle ei maitse võileib?“

„Ei, väike sõber, linnud ei söö võileiba.“

„Aga mida siis teie sööte?“

„Meie sööme ussikesi.“

„Usse! See on ju jube. Ma kardan koledasti usse.“

„Kõik linnud söövad ussikesi. Need maitsevad meile.“

„Ma ei tahaks olla lind. Mulle on ussid vastikud.“

Harjutus 259. Kirjuta lünka **-gi** või **-ki**!

P a r a a d i l e !

I.

Tänavu sai kolmas— klass loa osa võtta 1. mai paraadist. Valdur polnud seni suurt rongkäiku näinud—. Ta oli mitu päeva rahutu ja ärevil—. Kui äkki sajab ja nende klass saadetakse siis— koju? „Aga mina ikka— lähen

kaasa, ma ei hooli, kui saan— märjaks," ütles Valdur emale.

II.

Esimese mai hommik oli udune ja sadas— veidi. Kella kümneks aga selgenes ilm ja päike— hakkas paistma. Valdur läks kiiresti, jooksis— natuke ja oli— koolis. Õpilased rivistusid neljakaupa ja varsti sammus— Valdur koos teistega südalinna poole.

Harjutus 260. Kirjuta järgnevaile lauseile küsimusi (igale lausele 2 küsimust)!

Pardiema mured.

I.

1. Punasemäe tiik on kuiv.
2. Seal mustendab nüüd lai ussimülgas.
3. Emand Pritspart peab oma kümne noore pojaga jalutama lähemasse tiiki.
4. See reis on üksindagi kardetav.
5. Kuid nüüd peab hoolitsema ka abitute poegade eest.
6. Pardiema rõõmuks on üks tiigisopp üsna lähedal.

Näidis:

Küsimusi lausetele.

1. Mis on kuiv? Missugune tiik on kuiv?
- 2.

Harjutus 261. Kirjuta lünkadesse lauseis puuduvad pöörd sõnad! Sõnad vali sulgudest!

Pardiema mured.

II.

1. Pardiema oma poegadega tiigi poole.
2. Nad üle kahest laiast kraavist.

3. Esimesse kohe neli väiksekest.
4. Teised vaevu üle, kuid järgmisse kraavi.
5. Vaene pardiema , kuidas oma lapsi
6. Seal keegi, keda pardiema väga — suur pikk mees.

(aidata / ilmub / kardab / läheb / peavad / minema / kukub / ronivad / kukuvad / ei tea)

Harjutus 262. Kirjuta lünkadesse puuduvad käändsõnad, mis leia sulgudest!

Pardiema mured.

III.

1. kükitab maha, tõstab väikesed oma
2. Väikesed piiksuvad haledasti.
3. Vaene kannatab suurt oma pärast:
4. Ta on kindel, et nad tema all hävitatakse.
5. läheb ja paneb vette.
6. ujub oma võimalikult kaugele, et pääseda eest.

(mees / piilud / kübarasse / linnukesed / ema / piina / laste / silma / mees / tiigi kaldale / pardipojad / pardiema / lastega / hiiglase)

Harjutus 263. Kirjuta lauseid ja täienda neid sulgudest valitud sõnaga!

Pardiema mured.

IV.

1. Aga (toredam, ilusam, hirksam) vaenlane ilmub silmapiirile.
2. Pardipere ujub nii (rohkesti, kiiresti, lahkesti) edasi, kui nende (väsinud, kolletanud, pehkinud) jalad lubavad.
3. Kull laskub alla (kuusena, oksana, noolena).
4. Pardiema lööb tiibadega vastu vett ja pitsib kulli (ülени, kõrvalt, keskelt) märjaks.
5. Pojad ujuvad kähku (puusse, maasse, kõrkjaisse).
6. (Rõõmsana, vihasena, heldena) tormab kull nüüd ema kallale.
7. Pardiema oskab (osavasti, rohkesti, tugevasti) hädaohust pääseda.

Harjutus 264. Kirjuta kriipsu asemele **d** või **t**, nagu on vaja!

Kas **d** või **t**?

1. Tugeva— traktori— (mis?) kündsid uudismaad.
2. Neli tugeva— traktori— (mida?) kündsid uudismaad.
3. Tublile pioneerile anti auhinnaks mõned raamatu— (mis?).
4. Tublile pioneerile anti auhinnaks paar raamatu— (mida?).
5. Kaugusest kuuldus kahurite mürina— ja kuulide vihina— (mida?).
6. Sõjaajal mürisesid kahuri— ja vihisesid kuuli— (mis?).

7. Maasika— ja mustika— (mis?) on maitsvad marja— (mis?).

8. Ma pole sel aastal näinud veel ei maasika— ega mustika— (mida?).

9. Ma ei tunne naabri noorima— tütar— (keda?).

10. Naabri väikese— tütre— (kes?) käisid Taivo sünnipäeval.

Harjutus 265. Kirjuta joone asemele **d** või **t**!

K a s **d** v õ i t ?

1. Ma ei leia enam tee— (mida?) metsast koju.

2. Malle nägi täna esimest korda mer— (mida?).

3. Meie klassis on mitu tubli— õppija— (keda?).

4. Taevas selgus niipalju, et nähti kuu— (mida?).

5. Kas te ostsite täna või— (mida?)?

6. Minu tädil on mitu kirju— papagoi— (keda?).

7. Riido ei karda pimedat— öö— (mida?).

8. Laagris me teeme lõkketul— (mida?).

Harjutus 266. Moodusta liitsõnu! Täiendsõnaks on **rukki-**, põhisõna leia ise!

Näidis:

L i i t s õ n u .

Rukkilill,

Harjutus 267. Kirjuta järgnev looke ja pane sulgudes seisvad sõnad omastavasse käändesse!

O m a s t a v k ä ä n e .

L a m b a k a r i k e s a l .

(Laut) taga oli sel suvel kesapõld. Ema avas (lamba-laut) ukse. Rüsinal tormas lambakari uksest välja ja jook-

sis (koppel) poole. Ivar haaras (laut) (sein) äärest (malakas) ja jooksis karjale tanumasse vastu. (Ivar) malakas juhtis lambad (kesa) poole. Vana päss, (lambakari) juht, põrnitses (Ivar) poole, leidis aga varsti (maitsev suutäis). Süües unustas ta (Ivar) ja tema (kuri malakas).

Harjutus 268. Kirjuta puuduv lõpp!

Kellesse? Millesse? Kuhu?

-sse.

Autojuht hüppas auto— ja sõit läks kevadi— maastikku. Teeäärsete— lompide— oli asunud elama palju konni. Auto tormamine mõjus häirivalt rahulike— konnade—. Konnad katkestasid kontserdi ja hüppasid teeäärsete— kraavide—.

Harjutus 269. Mitmuse nimetavale käändeale tõmba joon alla ja sõna järele kirjuta õige küsimus!

Suured ülesanded.

Lakkamatu hooga töötavad meie tehased. Kiirustades töttavad hoorattad, mürisevad masinad, pauguvad vasarad. Nõukogude inimesed täidavad ja ületavad neljanda viis-aastaku suurt plaani.

Suured on ülesanded, mis seisavad meie nõukogude inimeste ees. Selleks tuleb palju töötada, et kaotada sõjahaavad ning muuta meie maa õitsvamaks ja kaunimaks, kui ta oli enne sõda. Nõukogude inimesed ei karda raskusi ja täidavad visa tööga kõik need ülesanded, mis neil ees seisavad. (Ajalehest „Säde“.)

Harjutus 270. Jämedama kirjaga trükitud sõna järele aseta õige küsimus!

Eile käis **külavolinik** Jaak Raudsepp **Kaldamäel**. Ta rääkis õues **isaga** pikka **juttu** põllutööde läbiviimisest.

Ulo, kes käib kolmandas **klassis**, oli õues ja kuulas teiste **juttu** pealt.

Külavolinik soovitas isal proovida **viljaseemne** idanemist.

Ulo ütles: „Katseid viljaseemne idanemisest teeme meie **koolis** loodusloo tunnis.“

Harjutus 271. Moodusta liitsõnu! Põhisõnaks on **-töö**, täiendsõnad leia ise!

L i i t s õ n u .

Põllutöö, aiatöö,

Harjutus 272. Kirjuta puuduv **k, p, t s**-i kõrvale!

E n n e j a n ü ü d .

Ras—e oli töölis—e elu tsaariajal. Neid kurnasid vabrikandid ja mõisnikud. Ka las—el tuli noorelt asuda tööle.

Kolmkümmendüks aas—at tagasi kukutas töörahvas Lenini juhtimisel kurnajate võimu. Algas uus elu. Suure innuga töötavad nüüd kõik Nõukogude kodumaa heaks. La—sed käivad koolis. Kõigil on hea elada.

Harjutus 273. Kirjuta puuduvad tähed!

P i o n e e r .

Pioneer on eeskujuks kõigile. Ta õpib häs—i. Hoolsas—i ja tä—selt täidab ta kõik an—ud ülesanded. Pioneer ei

koh—u ka ras—eima ülesande ees, vaid võidab kõik ras—used nii õppimises kui töös.

Pioneer on alati lah—e ja abivalmis. Oma kaasõpilas—ele on ta heaks sel—simeheks. Ta hooli—seb ka lindude ja loomade eest.

Pioneer armas—ab oma Nõukogude kodumaad ja selle juh—i seltsimees Stalinit.

Harjutus 274. Kirjuta järgmine pala minevikus! Muudetud sõnad kriipsuta alla!

K e v a d.

Lumi on juba sulanud. Ainult üksikud valged laigud paistavad põldudelt ja niitudelt. Oõseti külmetab veel. Päike käib kõrgelt, õhk on selge ja seal eemal helendab ning virvendab. Me ei püsi enam toas, jookseme maja ümber ja aias ning käime koplis ja metsas. Oleme üle-meelikult rõõmsad, ajame üksteist taga ja käratseme.

Harjutus 275. Harvendatult trükitud sõna järele kirjuta sulgudesse küsimus!

K ä r b e s.

Me kõik tunneme to a k ä r b e s t (keda?). Juba hällis () saadakse temaga tuttavaks. Sumisedes lendab ta toas (). Eriti armastab ta a k e n t (), et seal seltsilistega () vallatleda. Läheb l a p s () magama, kohe on kärbes näol, ei lase l a s t () magama jääda. Kärbes tükib ka p i i m a n õ u s s e () ja s u h k r u t o o s i () ning isegi võid () leival ei jäta ta rahule.

Harjutus 276. Loe järgnev pala tähelepanelikult läbi ja vasta pala lõpus olevatele küsimustele!

K u l d n o k a d .

Kevadel, kui põhjamaadel lumi sulama hakkas, rändas vana kuldnokk oma abikaasaga meie maale. Nende kodu asus Soo talu õuel. Kuldnokk ei armasta päris kuumi ilmu. Kuumuse eest rändab ta ikka sinna, kus on parajasti sügis või kevad.

Soo talus oli kuldnokkadel kõik tuttav: hooned, inimesed ja loomad. Kui nad kase otsas oma esimest vilest lasksid, jooksis kogu talupere välja neid esimesi kevadekuulutajaid vaatama. Lapsed kilkasid ja näitasid näpuga. Vanemad inimesed naeratasid ja ütlesid üksteisele: „Kuldnokad on siin, nüüd on kevad käes!”

K u l d n o k a d .

1. Millal rändasid kuldnokad meie maale?
2. Kus asus nende maja?
3. Milliseid ilmu armastavad kuldnokad?
4. Kuhu rändavad nad kuumuse eest?
5. Miks oli neil Soo talus hea olla?
6. Kui kevadekuulutajad oma viled lahti lasksid, mida tegi siis kogu talupere?
7. Mida tegid lapsed?
8. Mis ütlesid vanemad inimesed üksteisele?

Harjutus 277. Kirjuta järgnev pala, harvendatult trükitud sõnad kirjuta olevikus!

J a n k o .

Janko armastas väga muusikat ja kuulis seda kõikjal. Käis ta metsas veiste kannul või korvikesega

marjul, marjadega koju tulles ütles ta ikka: „Ema, oi-oi, kuidas küll metsas mängis!”

Metsas mängis talle kaja, põllul rohukõrreke, aias sirtsusid varblased, nõnda et kirsid värisesid. Õhtuti kuulatas ta kõiki hääli, mis külas üldse oli kuulda. Talle näis, et kogu küla mängis.

Harjutus 278. Järgnevas jutukeses on igasse lausesse sattunud üks viga. Kirjuta jutuke veatult!

U n e n ä g u .

Ma magasin täna hommikul kaua, sest nägin ilusat unt. Ma nägin unes et mu toas elasid linnud ja põrandal kasvasid lilled. Väike pääsupoeg mängis kassika. Mesilased lendasid lillelt lilele ja korjasid mett. Mett oli nii palju et tilkus üle lilleõite maha. Hakkasin otsima lusikat et mett süüa. Leitsin suure puulusika. Kui puudutasin lusikaka lille, siis helisesid kõik õied. Linnud tõusid lendu ja tuba täitus mesilastega. Mina jooksin tuba välja.

Harjutus 279. Kirjuta harjutus, puuduvad alused ja öeldised vali alt sulgudest!

S u u r t ö ö .

Meie kodumaal suur töö. harivad hoolsasti põldu ja annavad üha enam vilja riigile. Tehastes masinad. täidavad ja ületavad norme. Kõik meie kodumaa heaks.

Mis on minu ? Minu töö on õppimine. tahan õppida hästi ja alati korralikult täita kõik ülesanded. Siis minagi kasulik meie Nõukogude kodumaale.

(põllumehed / käib / töölised / mürisevad / ma / töötavad / olen / töö)

Harjutus 280. Kirjuta pala vihikusse! Liitsõnad kriip-
suta alla!

Õ p i k ä i k.

Eile peale õppetunde läksime trükikotta õpikäigule. Meiega tulid kaasa kooli vanempioneerijuht ja meie klassi-
juhataja. Rühmakoondustel olime varemini tutvunud trüki-
kunsti ajalooga. Meid huvitas kõige enam ajalehe trükki-
mine. Jälgisime suure huviga masinate tööd. Ülehomsel
koondusel jutustame ka teistele pioneeridele ülihuvitavast
õpikäigust.

Harjutus 281. Kirjuta omadussõnadele juurde sobiv
nimisõna!

1. Eesrindlik
2. Nõukogulik
3. Edukas
4. Hoolas
5. Sõbralik
6. Hell hoolitseja
7. Vallatu punapõseline
8. Kõlav
9. Kottpime vihmane
10. Säravselge
11. Lämmastav-palav
12. Järelemõtlik

Harjutus 282. Kirjuta lünkadesse + asemel **d** või **t**!

V a b r i k - k ö ö k.

Vabrik-köök valmis+ab iga päev nelikümmen+tuha+
lõuna+. Seal tehakse kõik töö+ masina+e jõul. Leiba
lõiga+akse masinaga, kar+uleid pes+akse ja koori+akse
masinaga. Nõusi+ pes+akse esi+eks kuuma veega, siis

lopu+a+akse sooja veega. Ka nõu+e pesemine toimub masina+e abil.

Vabriku-köögi juures on ae+. Suvel toi+la külas+ajad lõuna+avad aias. Seal kasvab palju viljapui+, juurvilja ja lilli. Aiasaa+use+ tarvi+a+akse vabrik-köögis töölis+e toi+lus+amiseks. Lille+ega kaunis+a+akse söögisaali+es söögilau+u.

Harjutus 283. Kirjuta kriipsu asemele õige lõpp!

L a a g r i s.

Nõukogude Liidu— (kus?) hoolitsetakse noorte eest väga. Suvel saadetakse lapsed laagrite— (kuhu?) puhkama ja kosuma. Meie pioneerirühm viibis laagri— (kus?) kolm nädalat.

Elasime kauni— puhkekodu— (kus?). Iga päev suplesime mere— (kus?) ja jalutasime pargi— (kus?). Sageli korraldasime ka retki lähemasse ümbruse— (kuhu?).

Meid toilitustati neli korda päevas. Toit maitstes alati hästi. Kella viie ja seitsme vahel viibisime saali— (kus?) ja kuulasime raadiot. Käisime ka raamatukogu— (kus?) raamatuid laenutamas.

Kiiresti möödusid lõbusad päevad laagri— (kus?). Kosutav puhkus mõjus meisse kõigisse hästi.

Harjutus 284. Kirjuta puuduv lõpp!

Väike Juku läheb ema— (kellega?) linna. Teel kohtavad nad tädi Liisi— (keda?). Tädi Liisi läheb vabriku— (kuhu?). Ema läheb tädi— (kellega?).

Juku hakkab ilma ema— (kelleta?) koju tagasi minema.

Äkki kuuleb Juku trummipõrina— (mida?). Ta vaatab hääle suunas. Kesklinna poolt lähenevad pioneeri— (kes?). Kõige ees sammub väike pioneer trummi— (millega?). Temale järgneb suurem poiss lipu— (millega?). Kui kenasti

nad marsivad! Nende read on sirged. Juku on alles oktoobrilaps. Ta ootab igatsuse— (millega?), millal ta võib kanda pioneeri punast kaelarätti.

Harjutus 285. Pane sulgudes olevad sõnad õigesse käändesse!

Stahhaanovlased.

Meie käisime (vabrik). Suures (saal) seisab kaks rida (masinad). Iga (masin) peal on punane lipuke. Siin töötavad stahhaanovlased. Siin iga kangur käsitseb (kolm) (masin). Igas (töö) on vaja töötada enam ja paremini. Stahhaanovlased näitavad (seltsimehed), kuidas saavutada parimaid (töötulemused). Teised (tööline) teevad (nad) eeskuju järgi. Nad panevad tähele stahhaanovlaste (töövõtted) ja õpivad samuti käsitsema (üks) (masin) asemel (mitu) (masin). Sellega toovad nad palju kasu meie Nõukogude (kodumaa).

Harjutus 286. Kirjuta välja tegevust näitavad sõnad!

Meie kolhoos töötab eesrindlikult. Lähedal on masinatraktorijaam, kust saab laenutada traktoreid ja muid masinaid põllutöö tegemiseks. Juba enne päikese tõusu sõidavad traktorid jaamast välja. Hommik on jahe ja karge. Traktorite müra kostab kolhoosini. Üks traktor teise järel veereb välja väravast. Juba suunduvad nad oma töökohtadele. Maa müdiseb nende raskete rataste all. Traktorid kergendavad suuresti kolhoosnikute tööd.

Harjutus 287. Kirjuta meie juhtide nimesid! Perekonnanimi kriipsuta alla!

Vladimir Iljitš Lenin.

Jossif Vissarionovitš Stalin.

Vjatšeslav Mihhailovitš Molotov.

Klement Jefremovitš Vorošilov.

Harjutus 288. Kirjuta pöördsonad minevikus!

K e v a d.

Lumi sulab. Ilmad muutuvad soojaks. Kuldnokad ja lõokesed tulevad lõunamaalt sija. Rõõmsalt vidistavad nad aedades, metsades ja põldudel.

Hoolsad kolhoosnikud teevad ettevalmistusi kevadiks põllutöiks. Nad korrastavad põllutööriistu ja proovivad viljaseemne idanevust.

Lapsedki ei püsi enam toas. Rõõmsalt mängivad nad aedades ja hoovides. Kõik tunnevad rõõmu kevadest.

Harjutus 289. Etteütluseks.

Stalinlik konstitutsioon.

Meil on õigus tööks, õigus puhkuseks ja õigus hariduseks. Meil on õigus oma mõtteid vabalt avaldada koosolekuil ja ajakirjanduses. Meil on õigus riiklikule abirahale vanaduspäevil. Meil on õigus elada üheõiguslikult.

Seda võimaldab meile stalinlik konstitutsioon.

Meie kohustus on töötada töelisklassi võidu heaks. Meie peame kaitsma oma kodumaad. Meie peame hoidma sotsialistlikku omandit ja täitma meile pandud kohustusi.

Hea on elada stalinliku konstitutsiooni päikeses!

Harjutus 290. Etteütluseks.

Timurlased.

Altvälja vanaema elas üksinda oma majakeses. Tema kolm poega ja tütar võitlesid Nõukogude armees. Vanaema oli haiglane ega suutnud enam saagida ja lõhkuda puid. Timurlaste salk otsustas abistada vanakest. Heldur ja Juhan saagisid, Peet lõhkus ja Liis kandis puid kööki. Kaks tundi

töötasid timurlased. Siis oli töö tehtud. Vanaemakesel jätkus nüüd mitmeks päevaks puid söögi keetmiseks ja toa soojendamiseks.

Harjutus 291. Etteütluseks.

J ü r i K u u s i k .

Aastat kolmkümmend tagasi tuli meie vabriku kontorissee noor „jooksupoiss“ Jüri. Ta oli vilgas ja hoolas. Kõik käsud ja ülesanded täitis ta täpselt ja kiiresti. Mõne aasta pärast oli Jüri Kuusik eesrindlik töoline.

Nüüd on ta meie vabriku direktor. Töölised armastavad teda väga. Vabriku tööjõudlus on suur. Aastaplaani täidame kahekordselt. Jüri Kuusiku nõukogulik tööind tiivustab kõiki seltsimehi. Tahame täita viie aasta plaani kolme aastaga.

Harjutus 292. Etteütluseks.

N õ u k o g u d e a r m e e .

Olgu tervitatud Nõukogude armeel! Palju huvitavaid lugusid jutustab meile õpetaja Nõukogude armeest. Meie kodumaa on uhke oma armeele. Kõik töölised ja talupojad armastavad vahvaid Nõukogude armeel võitlejaid. Meie õpime koolis nõukogude sangarite elulugusid. Nõukogude armees teenida on iga NSV Liidu kodaniku aukohus.

Elagu Nõukogude armeel!

Harjutus 293. Kriipsu asemele kirjuta **kk** või **k**, = asemele **pp** või **p**, + asemele **tt** või **t**!

Pioneerid korraldasid lõ—eõhtu. Tore oli vaadata lee-gitsevat lõ—et. Poisid tahtsid hü—ata üle lõ—e. Lapsed

leidsid ilusa ke=i. Vanaisa otsis oma ke=i. Mul te—is
huvitav mõ+e. Kas suudan aga teostada oma mõ+e? Õpe-
taja oli poiste ettevõ+e poolt. Ma ei oska kasutada kõiki
võ+eid. Kaks tugevat se=a töötas se=ikojas. Se=ad
tegid uut ä—et. Kolhoosnik tõi se=alt uue ä—e. Ema
ri=utas nõorile märja su—a. Minu väike õde tahab õ=ida
su—a kuduma. Tee tööd töö ajal, aja ju+u ju+u ajal!

Harjutus 294. Kriipsu asemele kirjuta **kk** või **k,** = ase-
mele **pp** või **p,** + asemele **tt** või **t!**

Ma ei saa täna õue minna, sest mul on tarvis õ=ida.
Ära sinagi mine, tule meile! Ha—ame siis koos õ=ima. Kas
sa võiksid mulle anda oma värve? Võ+a, need on laual!
Ole tõsiselt töö juures! Tahame olla eeskujulikud nõu-
kogude õpilased.

Aino aitab emal pa—i kanda. Ta kannab seda e+e-
vaatlikult. Kolhoosnik künnab põldu. Uudismaad tuleb
hoolsasti künda. Võ+a korv ja ai+a kartuleid võ+a! Pole
enam vaja ahju kü+a, kü+a ainult pliiti!

Lähme nüüd, lapsed, tu=a ja ha—ame õ=ima!

Harjutus 295. Etteütluseks.

Naistepäev.

8. märtsil pühitseti rahvusvahelist naistepäeva. Sel päe-
val olid igal pool aktused, kus premeeriti eesrindlikke nõu-
kogude naisi. Peeti kõnesid, milles jutustati naiste elust ja
õigustest enne ja nüüd.

Tänapäeval on naistel võrdsed õigused meestega. Nai-
sed võivad töötada kõikidel tööaladel. Nende tööd hinna-
takse. Erilist austust omistatakse paljulapselistele emadele.

Elagu nõukogude tublid ja eesrindlikud naised!

Harjutus 296. Kirjuta luuletuse järgi jutustus!

Meie aed.

Varem aeda eal ei lastud
ühtki üürilise last.
Mängisime tagahoovis,
seal, kus asub prügikast.

Nüüd on värav pärani,
vaenlased on ära,
nüüd ei karda linnudki
enam laste kära.

Kauniks muutus meie aed
majarahva ühistööga.
Idulehed sirguvad
sentimeeter iga ööga.

(K. Merilaas)

Harjutus 297. Kirjuta luuletuse järgi jutustus! Jäta välja otsene kõnel

Õhtu.

Kaenlas väsind suusapaar,
õlal suusakepid —
nõnda vaikselt väike Jaan
tõusis mööda treppi.

Helistas. Ja avamist
ootas ukse taga.
Korraks mõtte vilksas peas:
„Ah, kui saaks, küll magaks!“

Aga isa enne veel
päris, kus ta käinud,
mis ta täna teinud head
ja mis head ta näinud.

Selle peale vastas Jaan:
„Mäe pealt lasksin alla!
Üle normi olen ma
täna ära väsin!“

Jaanil silmis virvendas
suusatee ja lumi.
Aga ikka kurjemalt
peale kippus uni . . .

(J. Schmuul)

- Harjutus 298.** 1. Leia öeldis igas lauses!
2. Leia igale salmile pealkiri!

A a s t a a j a d.

Tärgab sinilillekesi.
Vulisedes voolab vesi.
Pehmelt paitab lõunatuul.
Puhkeb pungi õunapuul.

Päike kuumalt naeratab.
Maasikas nüüd valmis saab.
Hoogsalt algab heinatöö.
Õöbik laulab läbi öö.

Vihma sajab sabinal.
Lehti langeb rabinal.
Linna sõidab punavor.
Rõõmsalt kooli ruttab noor.

Sajab, sajab laia lund.
Karu magab rasket und.
Kaugel kaunid suvekuud.
Säramas on nääripuud.

(M. Linnamägi)

KIRJANDITE TEEMASID.

Koolist.

1. Jälle koolis!
2. Esimene koolipäev.
3. Meil on uus õpetaja.
4. Olin korrapidaja.
5. Sain esimese viie.
6. Kuidas me einestame.
7. Nukuteatri etendus.
8. Käisime teatris (kinos).
9. Mis juhtus vahetunnis.
10. Jäin hiljaks.

Suvest.

1. Sõitsin maale.
2. Rongisõit.
3. Mida tegime aias.
4. Metsas marjul.
5. Seenel.
6. Meil kündis traktor.
7. Päitsik läks vilja!
8. Siil oli aias.
9. Mida nägin meiereis.
10. Suplemas.
11. Nägin ussi.
12. Kuidas me onuga kalu õngitsesime.

Sügisest.

1. Pääsukeste äralend.
2. Teele, teele, kurekesed!
3. Mida tehakse kartulipõllul.
4. Viljavedu.
5. Kuidas masindatakse vilja.
6. Viime vilja riigile.
7. Korjasime aiast juurvilja.
8. Kündja on veel nurmel.
9. Lund sajab!
10. Esimene kelgusõit.

Talvest.

1. Sõitsime saaniga.
2. Näärikuuske toomas.
3. Talvetaadi vembud.
4. Linnuke akna taga.
5. Metsas raiutakse puid.
6. Kuhu lähevad puukoormad.
7. Täna on sula ilm.
8. Tuisk.
9. Lõbus sõit kelgumäel.
10. Tegime lumesõda.
11. Meil on õues lumimees.
12. Tegime pika vastlasõidu.

Kevadest.

1. Pööripäev on käes!
2. Kevadeveed kohisevad!
3. Suurvesi.

4. Tegime veski.
5. Kukkusin vette.
6. Kuldnokad on siin.
7. Esimesed sinililled.
8. Leidsin ülaseid.
9. Juba liblikad väljas.
10. Mida nägin tiigi kaldal.
11. Nägin pääsukest.
12. Kägu kukkus!
13. Ööbik laksutab.

Kodust.

1. Tädi tuli külla.
2. Ema sünnipäev.
3. Kui ma olin haige.
4. Kuidas me õega (vennaga, sõbraga) mängime.
5. Käisin poes.
6. Minu hoiukarp.
7. Väike pahandus.
8. Lõhutud kauss.
9. Lõikasin sõrme.
10. Nuga kadunud!
11. Sain uued kindad.
12. Vaatlesin lennukit.

Tööst.

1. Tegin vastlavurri.
2. Kuidas teeme kuldnokkadele maja.
3. Mis ma nägin turul.
4. Metsast puid toomas.
5. Heinu toomas.

6. Saagisime puid.
7. Kuidas tegime peenraid.
8. Esimene külv.
9. Meisterdasin lennuki.
10. Valmistasime lipukesti.
11. Pesin põrandaid.
12. Kui olin koduhoidjaks.

Loomadest.

1. Minu jänku.
2. Meie Muri.
3. Mis Kiisu tegi.
4. Käisime vasikat jootmas.
5. Minu lemmik karjas (laudas).
6. Miisu tõi hiire tuppa.
7. Lugu karust.
8. Vanaisa jutustas hundist.

Tähtpäevi.

1. Kuidas pühitsesime suuri oktoobripäevi.
2. Paraadil.
3. Vaatasime rongkäiku.
4. Lipud lehvivad!
5. Lenini lapseõlvest.
6. Mida tean jüriööst.
7. Mis mulle meeldis 1. mail.
8. Aktus koolis.

SISUKORD.

	Lk.
Lihthause	3
Sõnade seos lauses	7
Alus ja öeldis	8
Laiendamata lihtlause	12
Laiendatud lihtlause	13
Jutustavad, küsi- ja hüüdlauseid	15
Koma liitlause	22
Koma puudub liitlause	27
Laiendamata lihtlausest liitlauseni	30
Koondlause	34
k, p, t s-i ja h kõrval	36
b, d, g s-i kõrval	38
Liide -gi ja -ki	42
Liitsõna	46
Käänamise algeid	52
Nimisõna käänamine	57
Nimetav kääne	57
Omastav kääne	60
Osastav kääne	64
Sisseütlev kääne	75
Seesütlev kääne	77
Alaltütlev kääne	78
Kaasaütlev kääne	79
Ilmaütlev kääne	81
Pöördsõna muuteid lauses	96
Jaatav ja eitav kõne	101
ma-tegevusnimi	104
da-tegevusnimi	105
Tingiv kõneviis	112
Käskiv kõneviis	114
Riim	118
Harjutusi kordamiseks ja etteütlusteks	120
Kirjandite teemasid	139

Kaanejoonise valmistanud A. Koemets.

IV. trükk.

Vastutav toimetaja L. Vihalem.
Keeleline toimetaja A. Selmet.

Ladumisele antud 19. XI 1948. Trükkimisele antud 16. XII 1948. Trüki-
arv 16 000. Paber 56×79, $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 9. Trükitähti trükipoognas
33 700. Arvutuspoognaid 7,6. MB-09520. Trükikoda „Hans Heidemann“,
Tartu, Vallikraavi 4. Tellimise nr. 2257.

На эстонском языке.

Х. Аве и Л. Алттоа. Учебник родного языка для III класса.

Õiendusi.

	On trükitud	Peab olema
Lk. 127, rida 8 alt	kolmkümmendüks	kolmkümmend üks
Lk. 134, rida 14 ül.	Meil on õigus tööks, õigus puhkuseks ja õigus hariduseks.	Meil on õigus tööle, õigus puhkusele ja õigus haridusele.

Märkus. Esimene viga on tulnud trükikoja, teine keelelise toimetaja poolt.

Rbl. 2.-

A-17458



TÜ RAAMATUKOGU



1 0300 00495615 9

49 150